

Triple Helix in Brainport Eindhoven

Met kennis en kunde naar kassa?

Een onderzoek naar het functioneren van het Triple Helix model en de rol van de overheid daarbij in Brainport Eindhoven.

Robert Smits – s0813524

Bachelorthesis Planologie

Faculteit der Managementwetenschappen
Radboud Universiteit Nijmegen

Augustus 2011

Triple Helix in Brainport Eindhoven

Met kennis en kunde naar kassa?

Een onderzoek naar het functioneren van het Triple Helix model en de rol van de overheid daarbij in Brainport Eindhoven.

Auteur:

R.C. (Robert) Smits
s0813524
r.c.smits@student.ru.nl

Begeleiding:

Dr. S. Dühr

Vakgroep Planologie
Faculteit der Managementwetenschappen
Radboud Universiteit Nijmegen

Bachelorthesis Planologie

Nijmegen, augustus 2011

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoek *'Triple Helix in Brainport Eindhoven; Met kennis en kunde naar kassa?'*, geschreven in het kader van de bachelorthesis. Dit onderzoek dient ter afronding van de bacheloropleiding Planologie aan de Radboud Universiteit te Nijmegen (Faculteit der Managementwetenschappen).

Vanuit de interesse voor regionale ontwikkeling, economische geografie en beleidsprocessen is gekozen om samenwerking tussen actoren binnen een innovatieve regio te analyseren voor dit bacheloronderzoek. Het onderzoek richt dan ook op de samenwerking tussen overheden, bedrijven en kennisinstellingen op het gebied van innovatie in een regionaal perspectief. Gekozen is om de regio Eindhoven (Zuidoost-Brabant) te analyseren aan de hand van het Triple Helix model van samenwerking.

Gedurende de driejarige opleiding heb ik gemerkt dat ik het interessant vind om theorieën te koppelen aan de praktijk. Ik wil theoretische inzichten en concepten voor mezelf tastbaar en zichtbaar maken, zo bijvoorbeeld ook het model van de Triple Helix.

In dit voorwoord wil ik een aantal mensen bedanken voor hun geleverde bijdrage aan het onderzoek. Allereerst mijn begeleidster dr. Stefanie Dühr voor haar uitgebreide feedback en kritiek. Tevens wil ik de respondenten van mijn interviews bedanken voor het mogelijk maken van het aanvullende empirisch onderzoek.

Ten slotte nog een dankwoord voor mijn ouders, studiegenoten en vrienden. Dankzij hun ondersteuning tijdens deze pittige periode, zorgden zij ervoor dat ik het enthousiasme voor het onderzoek niet ben kwijtgeraakt.

Het schrijven van deze bachelorthesis heeft bijzonder veel tijd en moeite gekost. Het geheel blijkt echter een goed leermoment te zijn.

Rest mij nog u veel leesplezier toe te wensen.

Robert Smits

Nijmegen, augustus 2011.

Samenvatting

In dit onderzoek wordt het theoretische concept van Triple Helix samenwerking getoetst in Brainport Eindhoven, oftewel de regio Eindhoven/Zuidoost-Brabant. Deze vorm van samenwerking tussen overheden, bedrijfsleven en kennisinstellingen heeft onder andere tot gevolg dat de, voorheen dominante, rol van de overheid wordt aangetast.

De centrale vraag die in dit onderzoek wordt gesteld is: *Op welke wijze functioneert de algemene samenwerking tussen overheden, bedrijven en kennisinstellingen binnen het Triple Helix model in Brainport Eindhoven en wat is hierbij de specifieke rol van de overheid?*

Dit wordt onderzocht door een casestudy uit te voeren. Om beleid en proces goed in beeld te brengen is gekozen voor een analyse op basis van documentanalyse in combinatie met (aanvullende) interviews. Twee deelvragen worden gebruikt.

Theorie

Het onderzoek is gericht op de theorie van het Triple Helix model en op de verschuiving van government naar governance. Onder invloed van maatschappelijke processen en een steeds complexer wordende wereld is er sprake van een verschuiving van 'government' naar 'governance' (Hajer, Van Tatenhoven, & Laurent, 2004, p. 5). Dit houdt in dat er in toenemende mate sprake is van een op samenwerking gerichte stijl van besturen, waarbij de overheid, de markt en het maatschappelijk middenveld ('civil society') deelnemen aan een verscheidenheid aan netwerken.

De Triple Helix is een concept omtrent de intensieve samenwerking tussen de drie actoren 'overheid', 'bedrijfsleven' en 'kennisinstellingen'. Het bevorderen van innovatie en het realiseren van economische groei zijn hierbij de voornaamste doelstellingen.

Volgens Etzkowitz (2008, p. 77) moet de Triple Helix in regionaal verband goed functioneren als er sprake is van ruimte voor drie dingen. Etzkowitz spreekt namelijk over: 'knowledge spaces', 'consensus spaces' en 'innovation spaces'. Oftewel ruimte voor kennis, consensus en innovatie.

De 'knowledge space' vormt een voorname bouwsteen voor regionale innovatie. Deze zogenaamde kennisruimte houdt in dat er in een regio een concentratie moet zijn van onderzoekscentra en -middelen op bepaalde onderwerpen. Een regio moet zich focussen op één of een enkeling van (kennis)sectoren, om het geheel niet te complex te laten worden.

De 'consensus space' is de ruimte waarbij relevante actoren samenkomen om innovatie te bewerkstelligen. Hierbij is het belangrijk dat alle partijen overeenkomen om zo een sterke strategie te kunnen ontwikkelen. Om consensus te bereiken moeten alle betrokken actoren overtuigd zijn van de voordelen en meerwaarde van samenwerking. Verder spreekt men over een 'sense of urgency', een bepaalde noodzaak, bij alle actoren om tot een vruchtbare samenwerking te komen. Ten slotte is er binnen de Triple Helix geen sprake van leiderschap van een bepaalde partij of persoon (Etzkowitz, in Brouwers et al., 2009, p. 21).

Bij de 'innovation state' komen vooral organisatorische aspecten kijken. Bij deze innovatie ruimte speelt de ontwikkeling van een apart Triple Helix instituut een grote rol. Een nieuw instituut dat gericht is op de Triple Helix kan verdere samenwerking tussen de drie actoren stimuleren.

Het Triple Helix concept kent drie kernelementen wat betreft de rolverdeling binnen het samenwerkingsverband, gebaseerd op een stappenplan van Etzkowitz (2008).

1. Veronderstelling van een prominentere rol voor de kennisinstellingen (universiteiten) wat betreft de innovatie, waarbij overheden en het bedrijfsleven een prominente rol hebben op de (op kennis gebaseerde) maatschappij. Dit is de traditionele rolverdeling.
2. Toenadering tussen de drie verschillende sectoren, waarbij innovatie het resultaat is van interactie en samenwerking.
3. De drie soorten partijen vervullen naast hun eigen traditionele rollen, voortaan ook de rol van de andere sectoren.

Regio Brainport

Het onderzoek beschrijft verder de algemene kenmerken van de regio Eindhoven en het concept 'Brainport'. De regio Eindhoven, of Zuidoost-Brabant, kent een lange geschiedenis op het gebied van technologie. De regio kent kennisintensieve bedrijven die sterk zijn georiënteerd op de wereldmarkt. Ook kent de regio gerenommeerde technische kennisinstellingen als de Technische Universiteit Eindhoven (TU/e) en TNO.

Een economische crisis in het begin van de jaren negentig heeft het proces van samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en kennisinstelling in gang gezet. Door dit probleem besloten de verschillende sectoren om de krachten te bundelen. Dit resulteerde uiteindelijk in het concept Brainport, om daarmee gezamenlijk economische en maatschappelijke ontwikkeling voor de regio te creëren.

Functioneren Triple Helix

Bij de eerste deelvraag wordt gekeken naar de kenmerken van het 'functioneren' van de Triple Helix binnen Brainport aan de hand van de drie Triple Helix 'spaces'.

De kennisruimte ('knowledge space') binnen Brainport is goed afgebakend. Binnen Brainport Eindhoven zijn duidelijke keuzes gemaakt wat betreft de focus op een enkeling van kennissectoren. De regio wil zich onderscheiden op high-tech systemen en materialen, food & nutrition en life sciences & medische technologie. Opvallend is wel dat Brainport werkt aan de hand van vier beleidsdomeinen (People, Business, Technology en Basics).

Om tot een sterk samenwerkingsverband te komen moet er sprake zijn van een goede 'consensus space'. Binnen Brainport zijn alle actoren, onder invloed van een steeds complexer wordende wereld, overtuigd van de voordelen van samenwerking. Er zijn vijf contextuele factoren die daar aan hebben bijgedragen, namelijk: de economische crisis in de jaren negentig, het belang van internationale concurrentie, de samenwerkingscultuur in de regio, de aanwezigheid van Philips en het beleid van de Rijksoverheid. Met name de aanwezige cultuur om samen te werken in Brabant, het werken binnen een 'high-trust' model en de aanwezigheid van een wereldbedrijf als Philips worden als de sterktes van Brainport genoemd.

De huidige sense of urgency binnen Brainport is regelmatig een risicopunt.

Een opvallend punt dat verschilt met het theoretisch perspectief is dat in Brainport de rol van en de leiding door individuele personen erg belangrijk is.

Binnen Brainport komt het theoretische concept omtrent een apart Triple Helix instituut duidelijk terug, waardoor de 'innovation space' sterk is. Zo is er de Stichting Brainport, met vertegenwoordigers van alle actoren binnen de Triple Helix. Daarnaast kent vooral Brainport Development NV, een onafhankelijk en legitiem instituut, een sterk uitvoerend karakter.

Rolverdeling Triple Helix

De tweede deelvraag focust zich specifiek op de 'rolverdeling' binnen Brainport en in het bijzonder op de effecten van de Triple Helix op de positie van de overheid. De drie basiselementen omtrent de rolverdeling worden gehanteerd als analysekader.

In Brainport kan gesteld worden dat doel en de aard van samenwerking de rolverdeling tussen partijen in sterke mate bepaalt. Op de beleidsdomeinen 'People' en 'Basics' is de rol van de overheid groot en dominant. Deze domeinen vertonen namelijk grote gelijkenissen met de sectoren waarin overheden eigenlijk altijd al opereren. Maar zo moeten de overheden dan ook op het gebied van 'Technology' en 'Business' zich meer terugtrekken, door vooral faciliterend te werken aan de randvoorwaarden waarmee bedrijven en kennisinstellingen kunnen werken. Elke actor kent wat dat betreft dus een prominente rol op de gebieden waar die partij over de meeste kennis en kunde beschikt.

De overheden blijken verder de grote financierders te zijn binnen Brainport, dit terwijl ze geen dominante rol kunnen en mogen aannemen. Vanuit historisch perspectief hebben de overheden in de regio echter nooit een echt dominante positie gekend. Het bedrijfsleven, met Philips als hoofdrolspeler, nam vroeger al een aantal publieke functies over, die normaal gesproken door overheden afgehandeld dienen te worden.

Doordat de overheden niet alles voorschrijven en zich juist meer terugtrekken in een faciliterende rol, wordt de koers sterk bepaald door bedrijven en kennisinstellingen. Wel komen de overheidsinstanties tijdens de vergaderingen van Brainport dominant over op de andere partijen. De overheid speelt dan een grote rol als coördinator van het proces.

De overheid neemt dus eerder de rol aan van coördinator, financierder en facilitator van processen, dan dat zij echt de maatschappij stuurt. De rol van de overheidsinstellingen binnen Brainport blijkt dus zeer dynamisch te zijn.

Binnen de Brainport regio heeft een toenadering tussen actoren plaatsgevonden. Wederom komt hierbij vooral de rol van Philips terug. Hieruit is bijvoorbeeld een High Tech Campus ontstaan, waar bedrijven en kennisinstellingen samenkomen. De overheid kan een bijdrage leveren door voorzieningen en infrastructuur aan te leveren.

De samenwerking vraagt wel om extra aandacht voor de waarborging van democratische principes. De overheid zit in feite knel tussen de democratie en de realiteit van de dag, doordat met gemeenschapsgeld bepaalde doelen van meerdere partijen behaald dienen te worden.

Opvallend is dat, binnen Brainport, het bedrijfsleven meer verantwoordelijkheden op zich neemt. Met name op de traditionele domeinen van de overheid (People en Basics) neemt de rol van het bedrijfsleven toe.

Er blijkt een brede consensus te bestaan binnen Brainport over dat iedere sector zijn eigen rol moet aanhouden. De sectoren moeten volgens de theorie dominant zijn voor wat betreft hun eigen rol en faciliterend werken voor wat betreft de rol van anderen.

Inhoudsopgave

Voorwoord	III
Samenvatting	IV
1. Inleiding onderzoek	1
1.1 Projectkader	1
1.1.1 Regionale ontwikkeling en innovatie	1
1.1.2 Samenwerking in de regio	1
1.2 Relevantie onderzoek	2
1.2.1 Wetenschappelijke relevantie	2
1.2.2 Maatschappelijke relevantie	2
1.3 Doelstelling	3
1.4 Onderzoeksmodel	3
1.5 Vraagstelling	4
1.6 Leeswijzer	4
2. Theoretische achtergronden	5
2.1 Samenwerking	5
2.1.1 Government en hiërarchie	5
2.1.2 Governance en samenwerking	5
2.1.3 Rol overheid binnen governance	7
2.2 Triple Helix model	7
2.2.1 Concept Triple Helix	7
2.2.2 Functioneren Triple Helix	8
2.2.3 Rolverdeling Triple Helix	10
2.3 Conceptueel model en operationalisatie	12
2.3.1 Conceptueel model	12
2.3.2 Operationalisatie onderzoek	13
3. Methodologie	14
3.1 Onderzoeksoptiek	14
3.1.1 Breedte of diepgang	14
3.1.2 Kwalitatief of kwantitatief	14
3.1.3 Empirie of desk research	14
3.2 Onderzoeksstrategie	15
3.3 Onderzoeksmateriaal	16
3.3.1 Documentanalyses	16
3.3.2 Interviews	16
3.4 Reflectie methodologie	18
3.4.1 Betrouwbaarheid	18
3.4.2 Validiteit	19
4. Achtergrond Brainport Eindhoven	20
4.1 Regio Eindhoven/Zuidoost-Brabant	20
4.1.1 Triple Helix actoren	21
4.2 Ontstaan Brainport	21
4.3 Stichting Brainport	23

5. Functioneren Triple Helix in Brainport Eindhoven	25
5.1 Knowledge space	25
5.2 Consensus space	26
5.2.1 <i>Meerwaarde Brainport</i>	26
5.2.2 <i>Sense of urgency</i>	28
5.2.3 <i>Leiderschap</i>	29
5.3 Innovation space	29
5.4 Conclusie	30
6. Rol van de overheid in Brainport Eindhoven	32
6.1 Traditionele rolverdeling	32
6.1.1 <i>Domeinen Brainport</i>	32
6.1.2 <i>Financiering</i>	33
6.1.3 <i>Traditionele rol overheid</i>	33
6.2 Toenadering actoren	34
6.3 Overname traditonele rollen	35
6.4 Rol overheid bij Brainport projecten	36
6.5 Conclusie	37
7. Conclusie	40
7.1 Functioneren Triple Helix in Brainport	40
7.2 De rol van de overheid	41
7.3 Aanbevelingen	42
7.4 Slotbeschouwing	42
7.4.1 <i>Reflectie resultaten</i>	42
7.4.2 <i>Reflectie onderzoek</i>	42
Literatuurlijst	44
Bijlagen	47
Bijlage 1: Respondentenlijst interviews	47
Bijlage 2: Interviewgide Edgar van Leest	48
Bijlage 3: Overzicht samenstelling bestuur Stichting Brainport	51

1. Inleiding onderzoek

1.1 Projectkader

Op moment van schrijven van dit onderzoek is de regio Eindhoven verkozen tot de 'slimste regio ter wereld'. Door het winnen van de Intelligent Community Award wordt de regio gezien als de meest inventieve over ruim 300 regio's wereldwijd (Renders, 2011). De regio dankt deze opvallende titel door de bijzondere manier van samenwerking binnen de regio tussen overheden, bedrijfsleven en kennisinstellingen. Het doel is om daarmee innovatie en een economisch sterke en welvarende regio te creëren. Deze zogenaamde 'Triple Helix' samenwerking staat centraal in dit onderzoek.

Hieronder wordt het projectkader van het onderzoek uiteengezet.

1.1.1 Regionale ontwikkeling en innovatie

De Europese Unie had sinds 2000, middels de Lissabonstrategie, het streven om in 2010 de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie ter wereld te zijn, die tevens zou bijdragen aan een duurzame economische groei en een hechtere sociale samenhang (Van der Heijde & Houtsma, 2006, p. 123). Als vervolg op de Lissabonstrategie, die dus tot 2010 van kracht was, is de 'Europe 2020' doelstelling ontwikkeld als nieuwe groeistrategie voor het komende decennium. De Europese Unie wenst hierbij groei op het gebied van kennis (smart growth), duurzaamheid (sustainable growth) en economische/sociale cohesie (inclusive growth). Ook hierbij zijn economische groei, werkgelegenheid en sociale cohesie belangrijke pijlers (European Commission, 2011). Innovatie blijft hierbij een belangrijk agendapunt. Om dat doel te bereiken spelen de regio's in Europa een cruciale rol.

In Nederland is de regio Eindhoven, ook wel de regio Zuidoost-Brabant genoemd, een gebied dat aan de Lissabonstrategie kan bijdragen. Deze regio wil zich ontwikkelen tot een Europese toptechnologie (kennis-)regio, waarin innovatie de motor moet zijn voor duurzame economische en maatschappelijke ontwikkeling (Gemeente Eindhoven, n.d.). Deze innovatie speelt zich af in een aantal technologiegebieden, zoals: mechatronica, automotive, ICT en life-tech (medische apparaten, biotechnologie, life sciences), design en creatieve industrie en foodprocessing (Gemeente Eindhoven, n.d.). De regio heeft met de Technische Universiteit, vestiging van onderzoeksinstituut TNO en Philips (dat grote sommen geld investeert in een High Tech Campus) goud in handen, aldus de burgemeester van de gemeente Eindhoven (R. Van Gijzel, in Brainport Development, 2011). Door dit op kennis gerichte karakter heeft de regio de naam 'Brainport' gekregen.

De Brainport besteedt 8% van het Bruto Regionale Product aan research & development (R&D) en is daarmee de enige regio in Nederland, en één van de weinige in Europa, die de Barcelonanorm (voortkomend uit de Lissabon-doelstelling) van 3% haalt (Brainport Development, 2010, p.3). Nederland haalt daarentegen een gemiddelde van 1,9%.

1.1.2 Samenwerking in de regio

Een bijzonder aspect binnen de regio Brainport is de samenwerking tussen verschillende soorten actoren. Overheden werken hierbij namelijk intensief samen met het bedrijfsleven en met kennisinstellingen in de regio (Brainport Development, n.d.). Een dergelijke samenwerking wordt het 'Triple Helix' model van samenwerking genoemd. In een stichting, de 'Stichting Brainport', komen deze drie typen partijen samen om de internationale concurrentiepositie van

de Brainport uit te bouwen als ‘hotspot’ op het gebied van innovatieve toptechnologie (Stichting Brainport, n.d.).

Het probleem is echter vaak dat je een dergelijke samenwerking niet zomaar kunt afdwingen. Er moet een cultuur bestaan van samenwerken (Rutten, 2007). Hoe kan deze Triple Helix samenwerking in Brainport dan functioneren? En hoe is de rolverdeling binnen een dergelijke samenwerkingsverband?

Een dergelijke samenwerking brengt met zich mee dat de overheid niet meer de enige partij is die invloed heeft op het beleid. Ook andere partijen hebben nu inspraak op de vorm en inhoud van oplossingen. Dit heeft tot gevolg dat de overheid zich niet meer vast kan houden aan de (meer dominante) rol die zij, traditioneel gezien, altijd op zich genomen heeft. De overheid moet nu samenwerken om complexe vraagstukken te kunnen aanpakken. Binnen Brainport Eindhoven wordt dit dus vormgegeven binnen het Triple Helix model, dat daarmee een unieke samenwerkingsvorm in Nederland is. Dit samenwerkingsverband leidt tot een andere rolverdeling van zowel overheid, kennisinstellingen (research) als de private sector, dan traditioneel het geval is in de Nederlandse maatschappij.

Verder kan genoemd worden dat dergelijke samenwerking vooral terugkomt op papier, in beleidsdocumenten, ambities, doelstellingen en theorieën. Voor bestuurders en wetenschappers is het echter van belang om deze samenwerking ook empirisch te kunnen waarnemen. Op papier lijkt het mooi, maar hoe is de situatie nou echt? Met dit onderzoek wil de onderzoeker de samenwerkingsverbanden, op het gebied van kennis, innovatie en leren, in de regio Eindhoven empirisch naar voren brengen. De praktische werking van de Triple Helix staat in dit onderzoek dan ook centraal.

1.2 Relevantie onderzoek

1.2.1 Wetenschappelijke relevantie

De shift van een “government”, met een centrale overheid, naar een vorm van “governance”, waarbij de overheid als een soort procesmanager opereert, is bijzonder in Nederland. De Triple Helix vorm van samenwerken versterkt dit proces in de Brainport regio en leidt tot een andere rolverdeling van zowel overheid, kennisinstellingen als de private sector, dan traditioneel verankerd ligt in de Nederlandse maatschappij. Hierdoor is het wetenschappelijk gezien relevant om te analyseren op welke wijze dit samenwerkingsverband zorgt voor een nieuwe vorm van besturen, hoe dit in de praktijk functioneert en wat de praktische gevolgen zijn voor de overheid. Tevens is er nog relatief weinig onderzoek verricht naar de praktische werking van samenwerking via de Triple Helix methode. Dit terwijl dit nieuwe fenomeen steeds meer aandacht krijgt bij verschillende instellingen en terwijl er vele theorieën en onderzoeken zijn omtrent regionale economische ontwikkeling in het algemeen. De nieuwe positie van overheden levert daarbij in het bijzonder ook een aantal vragen op, die onderzocht dienen te worden. De rol van de overheid, in een nieuwe samenwerkingsverband als de Triple Helix, is in zekere mate sterk onderbelicht gebleken in wetenschappelijk onderzoek.

1.2.2 Maatschappelijke relevantie

Voor de drie soorten partijen binnen de Triple Helix in Brainport is er behoefte aan kennis over de praktische werking van de samenwerking en over elkaars functioneren. Om te kunnen groeien als regio moeten partijen kunnen leren van elkaars sterktes en zwaktes. Praktijkgericht empirisch onderzoek is hierbij nodig om problemen aan te kunnen tonen, zodat de actoren

samen een beter ontwikkelde regio kunnen creëren. Ook in het kader van de huidige overheidsbezuinigingen verdient dit extra aandacht.

Voor de ruimtelijke planning in Nederland is het van belang om een beeld te hebben van de effecten van samenwerkingsvormen als de Triple Helix. De Nederlandse overheden kennen van oudsher een zeer dominante rol op het gebied van ruimtelijke ordening. Door intensieve samenwerking met andere soorten partijen als bedrijven en kennisinstellingen kan deze rol echter behoorlijk veranderen. De Triple Helix kan zorgen voor een toenadering tussen partijen op verschillende gebieden, zo bijvoorbeeld ook op infrastructuur, wonen en werken.

1.3 Doelstelling

Voor de schrijver van deze bachelorthesis komt regionaal beleid vooral terug in documenten, maar blijft de werkelijkheid vaak nog onduidelijk. De onderzoeker wil dit 'beleidsjargon' daadwerkelijk zichtbaar maken. De Brainport Eindhoven is een geschikte casus om deze doelstelling te realiseren. De regio zegt haar positie op het gebied van technologie en innovatie te danken aan onder meer de samenwerking tussen verschillende soorten actoren. Maar op welke wijze is dit tot stand gekomen? Hoe functioneert een dergelijk model? En welke gevolgen heeft dit op de rol van de overheid?

Het onderzoek is gericht om de concepten van de Triple Helix te analyseren binnen de regio Brainport Eindhoven en om de specifieke rol van overheden in beeld te brengen. De doelstelling van het onderzoek luidt dan ook:

Het doel van het onderzoek is om op basis van documentanalyse en interviews inzicht te verkrijgen in het functioneren van de samenwerking tussen overheidsinstellingen, bedrijven en kennisinstellingen en de specifieke positie van de overheid daarin, door het analyseren van de samenwerking bij de casus Brainport Eindhoven aan de hand van het Triple Helix model.

Het doel is dus om de samenwerking binnen de Triple Helix en de rol van overheden daarin empirisch zichtbaar maken en vanuit de praktijk (casestudy) te beschrijven. Het onderzoek kent dus een beschrijvend karakter, waarbij theorie en praktijk worden gekoppeld.

1.4 Onderzoeksmodel

Om de gestelde doelstelling te bereiken wordt er zowel gebruik gemaakt van theorieën over samenwerking binnen een regio (governance, Triple Helix) als beleidsdocumenten en empirische materialen uit de Brainport Eindhoven. In het onderzoek komen dus in principe een theoretisch raamwerk en een empirisch raamwerk samen.

Het onderzoek start met een literatuuronderzoek over samenwerking, governance en Triple Helix concepten. Door deze theoretische inzichten uiteen te zetten zal ook de structuur van het verdere onderzoek helder worden.

In de tweede fase van het onderzoek ligt de focus op de casus, namelijk de regio Brainport Eindhoven. De regio zal, op basis van literatuuronderzoek, beschreven worden. Deze fase dient als basis voor de volgende fase.

In de laatste fase zullen de theoretische en empirische inzichten, verkregen uit de eerdere onderzoeksfases, gekoppeld worden. De samenwerking tussen actoren binnen de Triple Helix en de specifieke rol van de overheid zullen geanalyseerd worden aan de hand van documentanalyses en interviews.

1.5 Vraagstelling

Om de gestelde doelstelling te bereiken wordt het onderzoek uitgevoerd aan de hand van de volgende centrale onderzoeksvraag:

Op welke wijze functioneert de algemene samenwerking tussen overheden, bedrijven en kennisinstellingen binnen het Triple Helix model in Brainport Eindhoven en wat is hierbij de specifieke rol van de overheid?

Uit de bovenstaande centrale vraag volgt een tweetal analytische deelvragen gericht op empirisch onderzoek, die elk een deelaspect van de hoofdvraag bevatten. De antwoorden op de deelvragen moeten samen het antwoord op de centrale vraag kunnen geven. De deelvragen luiden:

1. Op welke wijze functioneert de algemene samenwerking tussen overheden, bedrijven en kennisinstellingen binnen Brainport Eindhoven volgens het Triple Helix model?

Deze analytische deelvraag omvat het 'functioneren' van de samenwerking tussen overheden, bedrijven en kennisinstellingen binnen Brainport Eindhoven.

2. Hoe ziet de rol van de overheid eruit binnen de rolverdeling van Brainport Eindhoven en in hoeverre is deze rol veranderd door de Triple Helix?

Deze analytische deelvraag omvat de 'rolverdeling' tussen overheden, bedrijven en kennisinstellingen binnen Brainport Eindhoven, met een speciale focus op de positie van overheden.

1.6 Leeswijzer

In deze paragraaf wordt de opbouw van het onderzoek in hoofdstukken uiteengezet. Hoofdstuk 2 (Theoretische achtergronden) wordt gebruikt om de belangrijkste theoretische concepten omtrent governance en het Triple Helix model te beschrijven. Ten slotte wordt een conceptueel model gegeven voor de verdere operationalisatie van het onderzoek.

In hoofdstuk 3 (Methodologie) zullen de gekozen onderzoeksoptiek, -strategie en -methoden worden toegelicht. Verder wordt er kort gereflecteerd op de betrouwbaarheid en validiteit.

Vervolgens zal de casestudy, de regio Brainport Eindhoven, beschreven en geanalyseerd worden in hoofdstuk 4 (Achtergrond Brainport Eindhoven). Dit hoofdstuk heeft een meer beschrijvend karakter, waardoor de lezer een beter beeld van de regio krijgt en waarmee een opzet wordt gegeven voor de derde en vierde deelvraag.

In hoofdstuk 5 (Functioneren Triple Helix in Brainport Eindhoven) zullen de theoretische aspecten uit hoofdstuk 2 en de casusbeschrijving uit hoofdstuk 4 samenkomen. De kernelementen omtrent het functioneren van de Triple Helix worden geanalyseerd in de casus van Brainport. Hoofdstuk 5 geeft antwoord op de eerste analytische deelvraag.

Daarna zal de tweede analytische deelvraag in hoofdstuk 6 (Rol van de overheid in Brainport Eindhoven) beantwoord worden. Hierbij wordt de rolverdeling binnen Brainport gegeven, waarbij specifiek wordt ingegaan op de effecten van Triple Helix samenwerking op de positie van overheidsinstellingen.

Tenslotte zal in hoofdstuk 7 (Conclusie) antwoord worden gegeven op de centrale vraag door de belangrijkste conclusies uit de eerdere hoofdstukken samen te vatten. Verder zullen er nog persoonlijke aanbevelingen en een slotbeschouwing gegeven worden.

2. Theoretische achtergronden

Dit theoretisch kader zal beginnen met algemene concepten omtrent samenwerking en governance (§ 2.1). Daarna zal de focus liggen op het Triple Helix model, om daarmee in de samenwerking tussen de actoren in beeld te kunnen brengen voor verder onderzoek (§ 2.2). Ten slotte wordt het conceptueel model gegeven met daarbij een operationalisatie voor verder onderzoek (§ 2.3).

In de onderstaande theorieën liggen allerlei kernelementen en criteria opgesloten die als basis kunnen dienen voor beoordeling van de samenwerking in Brainport Eindhoven. Hierbij zullen de concepten omtrent het functioneren van de Triple Helix vooral helpen bij de beoordeling van deelvraag een. Concepten omtrent de verschuiving van government naar governance en de rolverdeling binnen de Triple Helix kunnen dan gebruikt worden om de rol van de overheid te kunnen beantwoorden (deelvraag twee).

2.1 Samenwerking

Om de basis achter het Triple Helix model te snappen presenteert deze paragraaf algemene concepten omtrent samenwerking, netwerken en governance gepresenteerd worden. In het bijzonder zal hierbij gekeken worden naar de rol van overheid.

2.1.1 Government en hiërarchie

Het openbaar bestuur kent van oorsprong een hiërarchische wijze van besturen, met een zekere mate van (klassieke) bureaucratie. De overheid is de centrale actor en ze definieert daarbij de problemen en oplossingen.

Hoewel er in de Nederland nauwelijks sprake is geweest van een hiërarchische sturende overheid, is er evenwel sprake van een nieuwe diversiteit aan patronen van interactie tussen overheid en samenleving (Van Tatenhove, in Hajer et al., 2004, p. 11). Deze verschuiving van government naar governance duidt op een groeiende ontevredenheid over de traditionele beleidsvoering. Deze ‘government failure’ heeft vooral betrekking op het feit dat besluitvorming geen voorspelbaar en rationeel proces blijkt te zijn. De maatschappij wordt steeds complexer, waardoor een enkele partij niet over alle kennis en kunde kan beschikken om vraagstukken aan te pakken. Deze ‘implementation deficit’ die ontstaat vraagt om een op samenwerking gerichte stijl van besturen, die voldoende adaptief is (S. Veenman, persoonlijke communicatie, 3 september, 2010).

2.1.2 Governance en samenwerking

Onder invloed van maatschappelijke processen en een steeds complexer wordende wereld is er sprake van een verschuiving van ‘government’ naar ‘governance’ (Hajer, Van Tatenhoven, & Laurent, 2004, p. 5). Dit houdt in dat er in toenemende mate sprake is van een op samenwerking gerichte stijl van besturen, waarbij de overheid, de markt en ‘civil society’ actoren (maatschappelijk middenveld) deelnemen aan een verscheidenheid aan netwerken. Samenvattend kan het volgende gesteld worden:

“Governance wordt nu als alternatief beschouwd voor het hiërarchische controle model en verwijst met name naar de groeiende vermenging en wederzijdse afhankelijkheid van publieke en private actoren in de formatie en implementatie van beleid” (Mayntz, in Hajer et al., 2004, p. 11).

Governance blijkt een meerduidig concept te zijn, maar het blijft wel betrekking houden op de (toenemende) interactie tussen publieke en private partijen. Hierbij ligt vooral de nadruk op het 'probleemoplossende' karakter (Hajer et al., 2004, p. 11). Governance sluit beter aan op complexe maatschappelijke vraagstukken en problemen. Governance kan dus in feite gezien worden als een nieuwe methode van besturen, waarbij de overheid gebruik maakt van de kennis, kunde en middelen van andere actoren, om daarmee gezamenlijk een algemeen belang wordt gecreëerd. Hierbij is het van belang dat de betrokken actoren gezamenlijk de koers van het beleid bepalen. Er wordt door de betrokken actoren gehandeld binnen een netwerk.

Volgens De Bruijn et al. (2008, p.13) kunnen vier kenmerken van samenwerking in een dergelijk netwerkverband worden onderscheiden, namelijk:

1. *Interdependentie*

Het meest kenmerkende aan een netwerk is de aanwezigheid en betrokkenheid van meerdere en verschillende actoren binnen het besluitvormingsproces. De partijen hebben elk verschillende belangen, maar zijn ook van elkaar afhankelijk. Geen van deze partijen kan zelf de eigen doelen volledig realiseren, waardoor interdependentie ontstaat. Deze onderlinge afhankelijkheid zorgt ervoor dat elke partij, wil het hun doel bereiken, moet kunnen geven en nemen (De Bruijn et al., 2008, p.13).

2. *Pluriformiteit*

Een ander kenmerk binnen een netwerk is dat de belangen en doelen van actoren onderling verschillen. Hierdoor is er sprake van pluriformiteit, waardoor samenwerking bemoeilijkt wordt. Tegenstrijdige belangen kunnen conflicten veroorzaken tussen betrokken actoren (De Bruijn et al., 2008, p.13).

3. *Geslotenheid*

Bij sommige situaties kan het voorkomen dat bepaalde actoren niet zijn geïnteresseerd om samen te werken met anderen. Dit kan problematisch zijn wanneer deze non-participerende actoren over noodzakelijke middelen beschikken (De Bruijn et al., 2008, p.13).

4. *Dynamiek/onvoorspelbaarheid*

Het aantal betrokken actoren kan in de loop van het proces veranderen, door toe- en uittreding van actoren. Een netwerk is hierdoor dynamisch en onvoorspelbaar (De Bruijn et al., 2008, p.13). Hierbij kan het voorkomen dat actoren met strategisch gedrag hun eigen belangen proberen te optimaliseren.

Binnen een netwerk zal er veel dynamiek plaatsvinden, ook vanwege de verschillende opvattingen van partijen. De besluitvorming zal dan grillig en ongestructureerd verlopen, waarbij er altijd winnaars en verliezers zullen bestaan (De Bruijn et al., 2008). Door deze kenmerken is het gebruikelijk om bij besluitvormingsprocessen in netwerken voor een procesmatige aanpak te kiezen, aangezien hierin de samenwerking binnen het proces centraal staat. De term 'procesmanagement' staat dan ook voor het in beeld brengen van de condities voor het procesmatig aanpakken van complexe problemen en het begeleiden van veranderings-trajecten (De Bruijn et al., 2008, p. 9).

Volgens Mark Pen (persoonlijke communicatie, 1 juni, 2011) kunnen partijen verschillende motieven hebben om samen te werken. Daarbij staan het genereren van nieuwe kennis en informatie, het afstemmen van doelen en vooral geld centraal.

2.1.3 Rol overheid binnen governance

Complexe vraagstukken vragen om een integrale aanpak tussen meerdere sectoren, die door middel van governance bereikt kan worden. Maatschappelijke vraagstukken kunnen niet meer alleen worden aangepakt, waardoor de overheid de inzet van andere partijen nodig heeft om beleid te kunnen vormen. De overheid is slechts een van de beleidsvormende partijen binnen het besluitvormingsproces.

De opkomst van dergelijke alternatieve vormen van bestuur betekent voor de rol van de overheid eerder een herdefiniëring, dan een totale '*rolling back of the state*' (Hajer & Wagenaar, in Hajer et al., 2004, p. 10). De rol die de overheid inneemt wordt steeds vaker die van een 'coördinator' en een 'facilitator' van politieke processen, dan dat zij direct sturing geeft aan de maatschappij in de traditionele zin van het woord (Pierre & Guy Peters, in Hajer et al., 2004, p. 10). Governance moet dan ook benaderd worden als een dynamisch proces, waarbij er interactie is tussen structuren en waarbinnen de rol van de overheid meer een variabele is dan een constante. Governance structuren worden voornamelijk gezien als een strategie in het verbinden van de overheid met de huidige maatschappij (Pierre & Guy Peters, in Hajer et al., 2004, p. 10).

De overheid kan binnen de governance structuur de rol hebben van een verbinder tussen de betrokken partijen. De overheid kan in dit geheel dus gezien worden als de 'procesmanager' die interactie moet arrangeren en faciliteren.

De Bruijn (2008, p. 303) onderscheidt de volgende drie motieven voor de overheid om samen te werken met andere partijen: het doorbreken van een patstelling, het aanhalen van nieuwe financiële hulpbronnen en het bereiken van medewerking aan beleid.

2.2 Triple Helix model

Innovatie is een belangrijke pijler voor de economische ontwikkeling van een regio. Hierbij zijn er talloze theorieën over regionale ontwikkeling en innovatie ontwikkeld. Twee bekende theorieën daarover zijn de theorieën van de Learning Region (Lerende Regio) en die van de Regional Innovation Systems (RIS). Een nadeel van dergelijke theorieën over regionale innovatie is dat de ideeën altijd vrij abstract blijven. Door Pike, Rodríguez-Pose en Tomaney (2006, p. 102) worden theorieën over kennis, innovatie en leren zelfs als 'fuzzy concepts' neergezet, als vage concepten dus. Er bestaat dan ook een vermoeden dat de uitkomsten van deze theorie vaak overdreven worden, mede doordat er vaak gebrek aan empirisch bewijs is.

Dit onderzoek wil de ontwikkeling binnen een ander bijzonder theoretisch concept omtrent regionale innovatie, het Triple Helix model, empirisch zichtbaar maken.

2.2.1 Concept Triple Helix

De Triple Helix is een concept omtrent intensieve samenwerking tussen de drie actoren overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen. Het bevorderen van innovatie en het realiseren van economische groei zijn hierbij de voornaamste doelstellingen (Etzkowitz & Leydesdorff, 2000, p. 109). Het is een model dat gericht is op het analyseren van innovatie in een kenniseconomie. De Triple Helix kan daarnaast ook gezien worden als een bruikbaar model voor het besturen van innovatieprocessen (Brouwers, Duivenboden, & Thaens, 2009, p. 5).

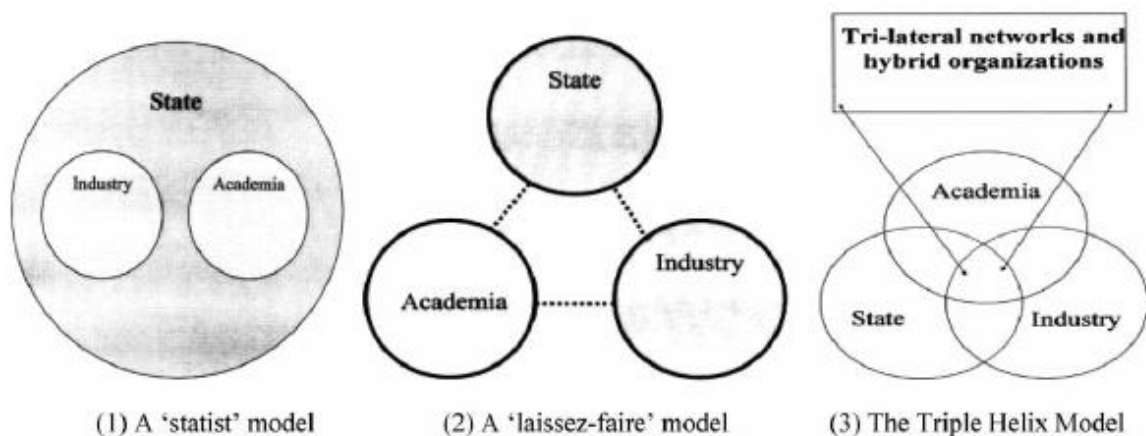
De relatie tussen de drie actoren kan op verschillende manier opgevat worden. Volgens de theorie van Etzkowitz (in Etzkowitz & Leydesdorff, 2000, p. 111) zijn er drie mogelijke vormen van samenwerking en interactie mogelijk tussen overheid, kennisinstelling en bedrijfsleven.

Het eerste model wordt het ‘statist model’ genoemd, oftewel het gezagsgetrouwe concept, waarbij de kennisinstelling en het bedrijfsleven omringd worden door de overheid en waarbij de overheid de relaties ertussen beheerst. Dit eerste model wordt gezien als een gefaald ontwikkelingsmodel, omdat er te weinig ruimte is voor ‘bottom up’ initiatieven (die veelal voorkomen op regionaal niveau) en omdat innovatie wordt ontmoedigd (Etzkowitz & Leydesdorff, 2000, p. 111).

Het tweede model is het ‘laissez-faire’ model. Overheid, kennisinstelling en bedrijfsleven opereren hierin zelfstandig en apart van elkaar (autonoom). Er bestaan duidelijke grenzen tussen de drie actoren en de interactie beperkt zich tot een minimum.

Het derde en laatste model wordt het ‘Triple Helix Model’ genoemd. Er is veel interactie tussen de verschillende soorten actoren aanwezig, wat leidt tot driezijdige netwerken en organisaties. De drie sectoren behouden hun eigen specifieke karakteristieken hierin (Ranga, in Delfmann et al., 2009, p. 10). Interactie tussen de drie institutionele actoren (overheid, kennisinstelling en bedrijfsleven) kan nieuwe relaties en condities scheppen, waarin de actoren niet alleen hun eigen traditionele rol bespelen, maar ook de rol van een andere partij op zich kunnen nemen. Door het aannemen van deze niet traditionele rollen is er nu sprake van ‘potentie’ voor innovatie (Ranga, in Delfmann et al., 2009, p. 10). Innovatie wordt dus niet meteen verondersteld.

Bovenstaande modellen worden in figuur 2.1 schematisch weergegeven.

Figuur 2.1 Drie modellen voor samenwerking (Etzkowitz & Leydesdorff, 2000, p. 111).

In figuur 2.1.3 (Triple Helix Model) representeert iedere cirkel de belangen van één van de drie actoren binnen de Triple Helix. Wanneer de belangen van de drie verschillende partijen binnen de Triple Helix gedeeltelijk overeenkomen, dan spreekt men van een ‘evenwichtige’ Triple Helix. Dit is te zien aan het gecentreerde vlak in figuur 2.1.3. Binnen het gedeelte waar de drie cirkels elkaar overlappen is er ruimte om samen maatschappelijke problematiek aan te pakken. Dit hoeft echter niet in elke situatie voor te komen. Wanneer alle partijen geen gezamenlijk belang hebben, dan is het niet verstandig om met drie partijen bepaalde problemen op te lossen. Men spreekt dan van een ‘sub-optimale’ Triple Helix. In principe is er ruimte voor samenwerking wanneer er sprake is van overlap. Uit figuur 2.1.3 blijkt tevens dat er voldoende ruimte over blijft voor de partijen om zich op hun ‘core business’ te richten.

2.2.2 Functioneren Triple Helix

Veel regio’s proberen een Triple Helix samenwerking te bewerkstelligen. De meest voorkomende doelstellingen hierbij zijn *“het realiseren van een meer innovatieve omgeving,*

driezijdige initiatieven voor de ontwikkeling van de kenniseconomie en strategische allianties onder bedrijven" (Delfmann et al., 2009, p. 10). Deze doelen worden gestimuleerd door de overheid, maar niet beheerst. Het is belangrijk dat geen partij een overheersend karakter krijgt.

Volgens Etzkowitz (2008, p. 77) moet de Triple Helix in regionaal verband goed functioneren als er sprake is van ruimte voor drie dingen. Etzkowitz spreekt namelijk over: 'knowledge spaces', 'consensus spaces' en 'innovation spaces'. Oftewel ruimte voor kennis, consensus en innovatie. Deze drie bouwstenen voor regionale innovatie worden hieronder uiteengezet en verder aangevuld. Deze drie kernelementen komen vervolgens in het verdere onderzoek in sterke mate terug (zie § 2.3 conceptueel model en operationalisatie).

Knowledge space

De 'knowledge space' vormt een voorname bouwsteen voor regionale innovatie. Deze zogenaamde kennisruimte houdt in dat er in een regio een concentratie moet zijn van onderzoekscentra en -middelen op bepaalde onderwerpen, waaruit technologische ideeën kunnen ontstaan (Etzkowitz, 2008, p. 77). Wanneer deze middelen van goed niveau zijn kunnen ze voor regionale ontwikkeling zorgen.

Volgens Van Drunen (2007, p. 32) moet een regio zich focussen op één of een enkeling van (kennis)sectoren. Dit is om het geheel niet te complex te laten worden. Partijen moeten elkaar wel aan kunnen vullen op slechts enkele sectoren.

Consensus space

Vervolgens onderscheidt Etzkowitz (2008, p. 77) de 'consensus space'. Dit is de ruimte waarbij relevante actoren samenkomen om innovatie te bewerkstelligen. Dit is een belangrijk proces. De overheden, bedrijven en universiteiten moeten samen plannen en afspraken kunnen maken. Hierbij is het belangrijk dat alle partijen overeenkomen om zo een sterke strategie te kunnen ontwikkelen. Als deze consensus ruimte sterk is, dan kan de regionale ontwikkeling versterkt.

Om consensus te bereiken moeten alle betrokken actoren overtuigd zijn van de voordelen en meerwaarde van samenwerking. Op die manier wordt getracht om overeenkomstige belangen te vinden. De partijen moeten een gezamenlijk belang kunnen vinden om tot een evenwichtige Triple Helix te komen (Van Drunen, 2007, p. 32). Figuur 2.1.c geeft dit ook aan. In dit geval moet er verder ook sprake zijn van een 'win-win-win' situatie.

Verder spreekt men over een 'sense of urgency', een bepaalde noodzaak, bij alle actoren om tot een vruchtbare samenwerking te komen (De Bruijn et al., 2008, p. 59).

Ten slotte moet geen van de deelnemende partijen een overheersend karakter hebben voor een evenwichtige Triple Helix. Er is binnen de Triple Helix geen sprake van leiderschap van een bepaalde partij of persoon (Etzkowitz, in Brouwers et al., 2009, p. 21).

Innovation space

Bij de 'innovation state' komen vooral organisatorische aspecten kijken. Er moet een organisatie zijn die inventief en adaptief te werk gaat om regionale ontwikkeling te stimuleren. Een nieuw 'hybride' entiteit moet de middelen, mensen en netwerken samen zien te brengen binnen de Triple Helix (Etzkowitz, 2008, p. 77).

Bij deze innovatie ruimte speelt de ontwikkeling van een apart Triple Helix instituut een grote rol. Een nieuw instituut dat gericht is op de Triple Helix kan verdere samenwerking tussen de drie actoren stimuleren. Dit aparte instituut kan de Triple Helix samenwerking promoten,

stimuleren en managen (Jerome & Jordan, 2006, p. 2). Partijen komen hier samen om onderling kennis uit te wisselen en elkaar te helpen.

2.2.3 Rolverdeling Triple Helix

Volgens Etzkowitz (2008, p. 7) blijkt dat de Triple Helix zich in verschillende stappen ontwikkelt. De eerste stap hierbij is vaak een samenwerking tussen de instellingen die het meest betrokken zijn bij innovatie. Deze samenwerking is gebaseerd op de traditionele rollen van de betrokken partijen. Omdat de ontwikkeling van kennis en technologie belangrijker wordt, wordt de verbetering van de prestaties van universiteiten en kennisinstututen ook belangrijker. De overheid en het bedrijfsleven kunnen vervolgens worden betrokken bij de ondersteuning van deze academische ontwikkeling. Vervolgens zou er innovatie kunnen plaatsvinden in de Triple Helix betrekkingen zoals incubators, science parks en zogenaamde venture capital fondsen (Etzkowitz, 2008, p. 7). De volgende stap is een transformatie van de verschillende instellingen zelf. De betrokken actoren nemen dan elkaars activiteiten over, terwijl hun primaire activiteiten en eigen identiteit behouden blijven (Etzkowitz, 2008, p. 9). Zo is de universiteit bijvoorbeeld de leidende partij als het gaat om het ontstaan van incubators.

Het Triple Helix concept kent dan ook drie kernelementen wat betreft de rolverdeling binnen het samenwerkingsverband, voortkomend uit het bovenstaande stappenplan van Etzkowitz (Brouwers et al., 2009, p. 5), namelijk:

1. Het model veronderstelt een meer prominente rol voor de kennisinstellingen (universiteiten) voor wat betreft de innovatie, waarbij overheden en het bedrijfsleven een prominente rol hebben op de (op kennis gebaseerde) maatschappij. De traditionele rollen van de betrokken partijen staan dus centraal.
2. Er vindt een toenadering plaats tussen de drie verschillende soorten actoren, waarbij innovatie het resultaat is van interactie en samenwerking.
3. De drie soorten partijen vervullen naast hun eigen traditionele rollen, voortaan ook de rol van de andere sectoren.

Hieronder worden de 'beoogde' rollen van actoren volgens de theorie van Triple Helix beknopt beschreven. De rol van de overheid zal hierbij extra worden belicht, gezien de centrale vraag van het onderzoek.

Rol overheden

De overheid kent volgens de concepten van de Triple Helix een rol van tussenpersoon van het bedrijfsleven en universiteiten. Voor de welvaart in een regio moeten overheden samenwerking zien te vergroten, door het samenbrengen van de vraag naar kennis en innovatie bij het bedrijfsleven en het aanbod hiervan bij kennisinstellingen. Op het gebied van ruimtelijke ordening kan de overheid veel hiervoor betekenen.

Volgens het stappenplan bij de ontwikkeling van de Triple Helix neemt de overheid binnen het samenwerkingsverband dus ook de taken van andere partijen over, terwijl ze hun eigen taken blijven behouden. Etzkowitz (2008, p. 9) omschrijft de taken van de overheid als de bepaler van de spelregels die sterk faciliterend optreedt:

"Government is responsible for providing the rules of the game but also makes available venture capital to help start new enterprises" (Etzkowitz, 2008, p. 9).

Volgens Brouwers, Van Duivenboden en Thaens (2009, p. 6) is een precieze beschrijving van de rol van de overheid binnen de Triple Helix niet eenvoudig te omschrijven.

Een Triple Helix die alleen wordt gecoördineerd door de overheid biedt kansen voor een beperkt aantal ideeën en initiatieven. Onder deze omstandigheden kan de overheid besluiten nemen, zonder de andere actoren daarbij te raadplegen. Hierdoor kan de overheid de andere actoren sturen in hun activiteiten. Hoewel dit model voor succesvolle projecten kan zorgen, is het niet de optimale vorm van een Triple Helix aangezien ideeën afkomstig zijn van slechts één actor, namelijk de overheid (Brouwers et al., 2009, p. 6). Daar tegenover is de situatie hetzelfde wanneer de overheid juist niet betrokken is bij innovatie. Zo kan het zijn dat de coördinatie, regulering en de financiële middelen die nodig zijn om innovatie te ondersteunen onvoldoende zijn. Het is lastig om een eenduidig antwoord te geven wat betreft een passend evenwicht tussen interventie en non-interventie van overheden (Dzisah & Etzkowitz, in Brouwers et al., 2009, p. 6). Contextuele factoren zijn hierbij van belang.

Volgens Etzkowitz (2008, p. 74) heeft de zoektocht naar het juiste evenwicht tussen te weinig en te veel overheidsinvloed geleid tot Triple Helix modellen, waarin actoren uit de drie sectoren (overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen) met name op regionaal niveau samen beleidsinitiatieven ontwikkelen en implementeren.

Hoewel het idee van Triple Helix samenwerking veelbelovend lijkt, moet men herinneren dat er vele praktische en meer fundamentele obstakels dienen namelijk te worden opgelost bij de overheden. Eén daarvan is het feit dat (politieke) verantwoording en (maatschappelijke) verantwoordelijkheid verschillende betekenissen hebben in verschillende sectoren en branches (Van Duivenboden & Thaens, in Brouwers et al., 2009, p. 8). Een ander probleem is, dat het voor overheden niet zo eenvoudig is als voor een private organisatie om, op een risicodragende manier, een innovatie start-up of joint venture te starten. Een ander obstakel is het feit dat er altijd politieke besluitvorming nodig is wanneer de overheid, op basis van een open innovatiebenadering (gericht op interactie tussen verschillende partijen), wil functioneren. Beslissingen kunnen niet alleen gebaseerd worden op economische efficiëntie, wat een belemmering kan vormen voor de samenwerking tussen overheid, kennisinstellingen en bedrijven (Van Duivenboden & Thaens, in Brouwers et al., 2009, p. 8). Door deze zaken dient de rol van de overheid binnen de Triple Helix zorgvuldig te worden overwogen (Brouwers et al., 2009, p. 8).

Rol bedrijfsleven

In het Triple Helix model kent het bedrijfsleven een grote vraag naar kennis, innovatie en hoog opgeleide personen. Bedrijven kunnen daarbij enorm profiteren van innovatief onderzoek vanuit universiteiten. Door bijvoorbeeld onderzoek te subsidiëren of door nieuwe voorzieningen te realiseren, kunnen bedrijven zorgen dat er innovatie plaatsvindt in de sectoren die zij belangrijk vinden.

Etzkowitz (2008, p. 9) omschrijft de rol van het bedrijfsleven op de volgende manier:

“Thus industry continues to produce goods and services and also does research, but increasingly provides training at higher levels, reflected in the fact that many companies now have their own “universities”, at least at their special area of expertise” (Etzkowitz, 2008, p. 9). Hierbij is dus een verschuiving te zien dat bedrijven zich vooral met de kennisinstellingen gaan bemoeien. Door intensief met dergelijke partners samen te werken kunnen bedrijven profiteren van nieuwe kennis op bepaalde gebieden.

Rol kennisinstellingen

Etzkowitz (2008) spreekt bij de kennisinstellingen puur en alleen over de aanwezigheid van universiteiten. Universiteiten hebben de rol als 'leverancier' van kennis en hoog opgeleiden. In de Triple Helix wordt deze traditionele rol behouden, maar wel op een wijze waarin kennis meer in de praktijk wordt gebracht. Hier heeft vooral het bedrijfsleven profijt van. Universiteiten kunnen daarbij weer profiteren van financiering en extra voorzieningen. Hierbij is het wel belangrijk dat kennisinstellingen autonoom blijven.

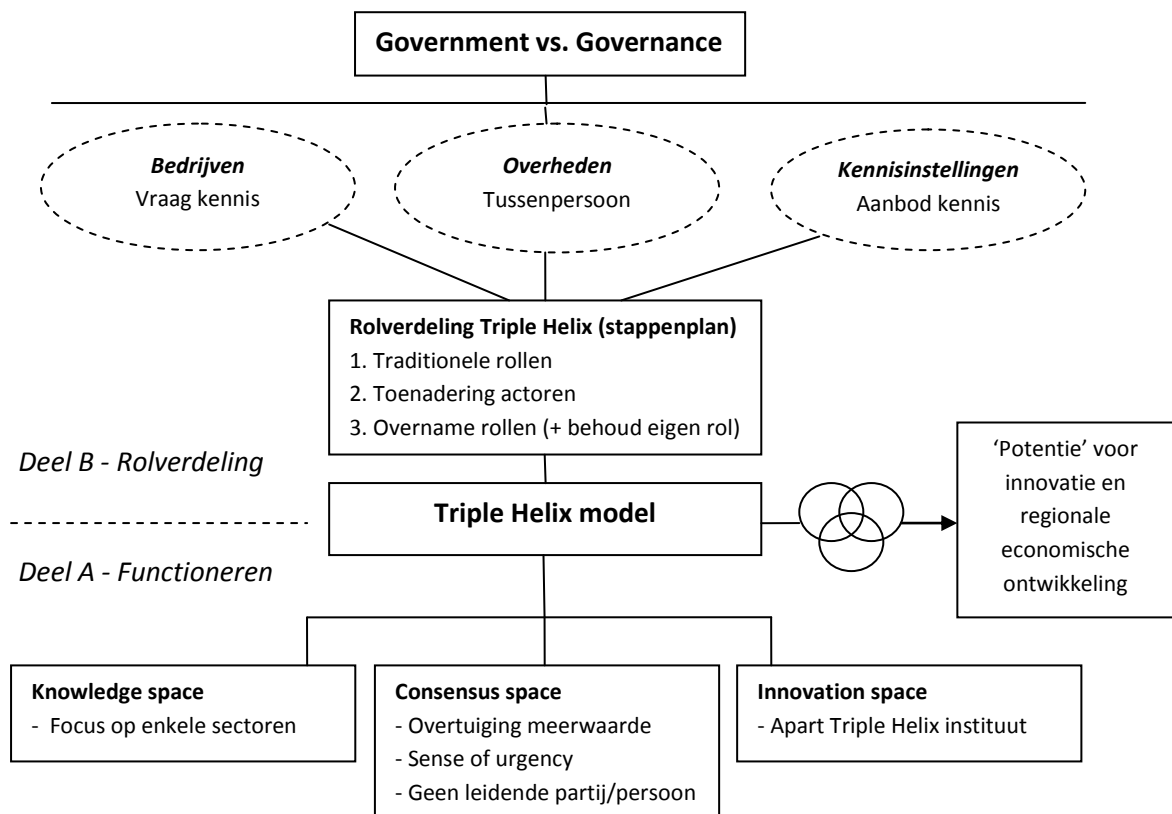
De kerntaak van universiteiten, blijft het behouden en overbrengen van kennis (Etzkowitz, 2008, p. 9). Universiteiten moeten zich dus blijven richten op het leveren en verspreiden van kennis. In de Triple Helix nemen ze hiernaast ook enkele functies van bedrijfsleven en overheden over. Etzkowitz (2008, p. 41) meent dat de kracht van universiteiten binnen de Triple Helix daardoor toe zal nemen. De kennisinstellingen zullen toch ontwikkelingen tot duidelijke, prominente actoren, die de kennis bezitten om innovatie te kunnen bewerkstelligen. Deze 'entrepreneurial universities' kunnen overheden en bedrijven leiden naar de ontwikkeling van hoogstaande kennisinstituten (Etzkowitz, 2008, p. 42). Hierdoor kunnen universiteiten aan de basis staan voor een platform voor innovatie.

2.3 Conceptueel model en operationalisatie

Vanuit de theoretische achtergronden uit de bovenstaande paragrafen uit dit hoofdstuk kunnen verbanden worden gelegd tussen de belangrijkste begrippen. Deze onderlinge verbanden vormen het conceptuele model van dit onderzoek (figuur 2.2, volgende pagina). Dit conceptueel kader zal geoperationaliseerd worden om de casus Brainport Eindhoven te kunnen analyseren.

2.3.1 Conceptueel model

In het conceptueel model wordt een aantal variabelen onderscheiden. Ten eerste is er de verschuiving van government naar governance, waarbij de overheid voortaan moet samenwerken. Door samen te werken met het bedrijfsleven en met kennisinstellingen ontstaat een Triple Helix, met een vernieuwde rolverdeling. Deze rolverdeling kent drie kernelementen (zie § 2.2.3). Om tot het uitgangspunt, een 'evenwichtige' Triple Helix, te komen zijn er drie soorten ruimten of 'spaces' ontwikkeld wat betreft het goed functioneren van een regionale Triple Helix samenwerking (zie § 2.2.2). Een goed functionerende Triple Helix leidt vervolgens tot een potentie voor innovatie en regionale economische ontwikkeling.

Figuur 2.2 Conceptueel theoretisch model.

2.3.2 Operationalisatie onderzoek

Op basis van bovenstaand conceptueel model kan het 'functioneren' en de 'rolverdeling' binnen het Triple Helix model in de regio Brainport Eindhoven worden getoetst (deelvragen een en twee). Deze twee kaders zullen daarom centraal staan in het verdere onderzoek.

Om antwoord te geven op de deelvraag 1 in hoofdstuk 5 (*Op welke wijze functioneert de algemene samenwerking tussen overheden, bedrijven en kennisinstellingen binnen Brainport Eindhoven volgens het Triple Helix model?*), zal het kader gehanteerd worden dat kijkt naar de basiselementen van het 'functioneren' (spaces van Etzkowitz) van het Triple Helix model in Brainport.

Om antwoord te geven op deelvraag 2 in hoofdstuk 6 (*Hoe ziet de rol van de overheid eruit binnen de rolverdeling van Brainport Eindhoven en in hoeverre is deze rol veranderd door de Triple Helix?*) zal het conceptueel kader omtrent de 'rolverdeling' (stappenplan van Etzkowitz) binnen de Triple Helix gebruikt worden.

3. Methodologie

In hoofdstuk twee zijn de kaderstellende theoretische concepten uiteengezet. Deze theorieën worden vervolgens omgezet naar een werkbaar kader voor het eigen onderzoek. Om de gestelde doel- en vraagstelling te kunnen beantwoorden is een passende methodologie nodig dat inzicht geeft in de werkwijze van het onderzoek. In dit hoofdstuk zullen de gekozen onderzoeksoptiek (§ 3.1), -strategie (§ 3.2) en -methoden (§ 3.3) toegelicht en verantwoord worden. Ten slotte wordt kort gereflecteerd op betrouwbaarheid en validiteit van de gehanteerde onderzoeksmethodologie (§ 3.4).

3.1 Onderzoeksoptiek

Voordat de juiste onderzoeksstrategie gekozen kan worden dient eerst de onderzoeksoptiek te worden bepaald. In deze onderzoeksoptiek moeten de volgende afwegingen worden gemaakt: breedte of diepgang, kwantitatief of kwalitatief en empirie of desk research.

3.1.1 Breedte of diepgang

Het onderzoek zal een diepgaand karakter kennen door in te gaan op slechts één casus, de regio Brainport Eindhoven. In deze bachelorthesis wordt er voor gekozen om één casus te analyseren om het geheel niet te complex en tijdrovend te maken. Hierdoor kan de validiteit en betrouwbaarheid van de onderzoeksresultaten in het gedrang komen. Voordeel is echter dat er een directer inzicht ontstaat bij een interessante casus, over de praktische werkwijze van betrokken partijen en de manier waarop zij de samenwerking invullen. De Brainport Eindhoven bleek een zeer geschikte casus voor het onderzoek, doordat het een van de weinige Nederlandse regio's is waarbij de samenwerking gebaseerd is op het Triple Helix model. Het gebied wil zich met de Triple Helix proberen te onderscheiden van andere Nederlandse regio's. In de volgende paragraaf (§ 3.2 Onderzoeksstrategie) zal worden beargumenteerd waarom de regio Brainport Eindhoven een interessante casus is voor onderzoek.

3.1.2 Kwalitatief of kwantitatief

Er is gekozen voor een kwalitatief (of deductief) onderzoek. Het doel is om samenwerking tussen overheden, bedrijven en kennisinstellingen en de specifieke positie van de overheid daarbij in beeld te brengen in de regio Brainport. Kwalitatieve gegevens zijn in dit onderzoek met name van belang om de samenwerking en de relatie tussen actoren empirisch in beeld te brengen. Kwantitatieve (of inductieve) data zijn in dit onderzoek dan ook niet relevant. Het onderzoek kijkt naar zaken die lastig in kwantitatieve data zijn uit te drukken, zoals samenwerking, relaties en percepties.

3.1.3 Empirie of desk research

Het belangrijkste uitgangspunt bij het verzamelen van gegevens is dat de 'werkelijkheid' onderzocht moet worden. Het onderzoek wil de punten uit theoretische literatuur en (beleids)documenten empirisch in beeld brengen. Bestaande bronnen (desk research) en nieuwe empirische gegevens uit de praktijk (field research) komen daarbij samen, waarbij de focus ligt op het verzamelen van nieuwe (aanvullende) informatie.

In het empirische gedeelte van deze beschrijvende thesis moet blijken in hoeverre de bevindingen uit de theorie zichtbaar zijn in de praktijk binnen Brainport Eindhoven.

3.2 Onderzoeksstrategie

Als onderzoeksstrategie kan een keuze worden gemaakt uit vijf strategieën die behandeld worden door Verschuren en Doorewaard (2007, p. 161), namelijk: survey, experiment, casestudy, gefundeerde theoriebenadering of bureauonderzoek. Deze keuze is gebaseerd op de genoemde afwegingen uit het onderzoeksoptiek (§ 3.1), namelijk: diepgaand, kwalitatief en (aanvullend) empirisch onderzoek.

Centraal in dit onderzoek staat de casestudy. *“Een casestudy is een onderzoek waarbij de onderzoeker probeert om een diepgaand en integraal inzicht te krijgen in één of enkele tijdruimtelijk begrensde objecten of processen”* (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 183). Yin (2003) omschrijft de casestudy als volgt: *“an empirical inquiry that investigates a (contemporary) phenomenon within its real-life context, especially when the boundaries between phenomenon and context are not clearly evident”*. Een casestudy kijkt met name naar ‘wat’, ‘hoe’ of ‘waarom’ bij gebeurtenissen.

Belangrijke kenmerken hierbij zijn dat het onderzoek een klein aantal onderzoekseenheden kent, dat het onderzoek diepgaand en selectief is en dat kwalitatieve gegevens en dito onderzoeksmethoden gehanteerd worden (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 184). Deze methode past dan ook heel goed bij de gehanteerde onderzoeksoptiek, namelijk: diepgaand, kwalitatief en empirisch.

Bij een casestudy worden processen die zich afspelen tussen verschillende actoren in beeld gebracht. In dit geval is dat de samenwerking tussen overheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven in regionaal perspectief. Als centrale casus is gekozen voor de regio Eindhoven, de Brainport. Deze regio is een geschikte casus, omdat overheden, kennisinstellingen en bedrijven daadwerkelijk samenwerken volgens het Triple Helix model (binnen de Stichting Brainport). De regio wil zich daarmee onderscheiden als een toptechnologie kennisregio met een uniek karakter in binnen- en buitenland. Het onderzoek wil deze situatie analyseren en bekijken wat de gevolgen zijn voor bepaalde actoren.

Doordat er in dit onderzoek slechts één centrale casus geanalyseerd wordt is er sprake van een ‘enkelvoudige’ casestudy.

Een potentieel nadeel van een casestudy kan zijn dat *“de externe geldigheid van de resultaten soms onder druk staan”* (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 191). Helaas is de externe validiteit bij de enkelvoudige casestudy lager en is het moeilijk om gegeneraliseerde uitspraken te doen. In het geval van dit onderzoek zou dat bijvoorbeeld kunnen betekenen dat de onderzoeksresultaten niet direct bruikbaar zijn om uitspraken te doen over het functioneren van de Triple Helix in het algemeen. Omdat dit onderzoek vooral een beschrijvend karakter heeft is dit echter ook niet noodzakelijk. De resultaten van deze casestudy kunnen echter wel aanleiding zijn voor grootschaliger onderzoek.

Er kan dus worden gesteld dat het zeer lastig is om uitspraken te doen over de werking van de Triple Helix in het algemeen. Een eenduidige Triple Helix bestaat in feite niet, aangezien ieder samenwerkingsverband andere partners en verschillende samenstellingen kent. Er is daarom ook gekozen voor een onderzoeksstrategie waarmee getracht wordt een zoveel mogelijk algemeen beeld van samenwerking op een praktisch niveau te analyseren aan de hand van één casus, de Brainport Eindhoven.

3.3 Onderzoeksmateriaal

De keuze van de casestudy als onderzoeksstrategie heeft automatisch gevolgen voor de keuze van de onderzoeksmethoden van het onderzoek. Kwalitatieve en diepgaande methoden worden bij een casestudy gehanteerd.

Twee kwalitatieve methoden die bij dit onderzoek gebruikt worden zijn de documentanalyses (desk research) en interviews. Op deze manier wordt er zowel gebruik gemaakt van bestaande bronnen als het verzamelen van nieuwe informatie. Door het gebruik van meerdere methoden en bronsoorten wordt getracht een meer valide en betrouwbaar onderzoek te doen, dat een integraal beeld schetst van de praktische werking van het Triple Helix model.

In de volgende subparagrafen worden de keuzes voor de onderzoeksmethoden beargumenteerd.

3.3.1 Documentanalyses

Omdat de Brainport Eindhoven een bestuurlijke regio is met vele soorten partijen zijn vele soorten documenten ontwikkeld. Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen theoretische en empirische documentatie.

Het theoretische gedeelte van dit onderzoek is volledig gebaseerd op wetenschappelijke literatuur. Wat betreft de documentanalyse zullen met name beleidsdocumenten en wetenschappelijke artikelen voor het empirische gedeelte van het onderzoek gebruikt worden. Publicaties van onafhankelijke partijen zullen in het bijzonder geanalyseerd worden. Analyses zullen aan de hand van de theoretische kernelementen uitgevoerd worden (zie § 2.3 conceptueel model en operationalisatie).

Bij het empirische gedeelte wordt er bij de documentanalyse gebruik gemaakt van bestaand materiaal in schriftelijke bronnen, zoals eerdere (wetenschappelijke) onderzoeken, visies, beleidsnota's e.d.. Dit is vooral om informatie te verzamelen over de manier waarop samengewerkt zou moeten worden, en op welke manier er momenteel samengewerkt wordt. Ook documentanalyse van belang om in de beginfase van het onderzoek inzicht te krijgen in wat de Brainport Eindhoven in feite is, welke organisaties daarbij van belang zijn en hoe de Stichting Brainport functioneert (Hoofdstuk 4 Achtergrond Brainport Eindhoven).

Een belangrijk onderdeel van de documentanalyse is de zoektocht naar recente projecten en/of ontwikkelingen waarbij de drie soorten partijen daadwerkelijk samenwerken binnen Brainport Eindhoven. Deze ontwikkelingen kunnen daardoor als empirische bewijsstukken dienen voor de verkregen onderzoeksresultaten. Dit geldt met name bij het beantwoorden van de tweede deelvraag, omdat hierbij veel percepties van individuen terugkomen (zie § 3.3.2 interviews).

3.3.2 Interviews

Voor het onderzoek zijn interviews met betrokken actoren binnen Brainport Eindhoven en onafhankelijke onderzoekers belangrijk onderzoeksmateriaal. De interviews zijn face-to-face en zijn vooral gericht op aanvullende informatie. De focus ligt, onder meer vanwege beperkte middelen en tijd, op de overkoepelende organisatie Brainport Development en de overheden. Een respondent die Brainport Development vertegenwoordigt kiest geen partij voor een bepaalde actor en heeft een goed beeld van de onderlinge verhoudingen binnen het samenwerkingsverband Brainport. Om achter de percepties van de overheden zelf te komen wordt contact opgenomen met een vertegenwoordiger van de Samenwerkingsverband Regio Eindhoven (SRE). Deze persoon vertegenwoordigt alle 21 gemeenten in de regio Eindhoven binnen het samenwerkingsverband Brainport. Deze persoon is uitstekend in staat om de meningen van de verschillende gemeenten uit te drukken.

Er is tevens voor gekozen om een tweetal onafhankelijke consultants te benaderen, om zo een mix van betrokken en niet betrokken partijen te creëren. De twee interviews met de consultants zijn echter meer oriënterend van aard, waarbij de interviews met de betrokken partijen binnen Brainport Eindhoven behoorlijk diepgaand zijn.

Hieronder worden de geselecteerde interviewpartners en hun functies beknopt op een rij gezet (zie ook Bijlage 1 Respondentenlijst interviews).

Vertegenwoordiging overkoepelend orgaan:

- Edgar van Leest: Sectormanager Strategie bij Brainport Development NV (voorheen Manager Overheidsrelaties bij Stichting Brainport).

Vertegenwoordiging overheden Brainport:

- Thomas Voncken: Programma coördinator Economie bij Samenwerkingsverband Regio Eindhoven (projecten: Brainport, Brainport 2020, ELAT, Pieken in de Delta).

Onafhankelijke onderzoekers:

- Dick de Jong: Consultant bij Brandaris Placemaking.

- Mark Pen: Senior consultant bij Berenschot (management adviesbureau).

Het interview met Edgar van Leest, vertegenwoordiging Brainport Development NV, is voornamelijk gericht op deelvraag 1 (functioneren Triple Helix). Voor deelvraag 2 (rolverdeling overheid) verwees hij naar Thomas Voncken, van het Samenwerkingsverband Regio Eindhoven. De heer Voncken vertegenwoordigt de 21 gemeenten uit de regio Eindhoven en is goed op de hoogte van de huidige posities van overheden binnen Brainport. De interviews met De Jong en Pen zijn vooral gericht op theoretische aspecten en op Brainport in het algemeen. Op deze manier komen alle onderzoeksaspecten terug in de interviews.

Voor een interview wordt van tevoren een interviewgide opgesteld om zoveel mogelijk waardevolle informatie uit de interviews te halen. De vragen zijn geoperationaliseerd naar (de kernelementen van) de twee analytische deelvragen van het onderzoek en het conceptueel model. Het interview kent dus in feite ongeveer dezelfde structuur als het totale onderzoek. Er is gekozen om de personen alleen met open vragen te ondervragen, zodat er ook ruimte is voor meer eigen inbreng bij de ondervraagden.

Een interviewgide bevat informatie over de respondent, uitleg over het onderzoek (hoofd- en deelvragen), verantwoording voor de gekozen interviewmethode en een vragenlijst. Een voorbeeld van een interviewgide is te vinden in bijlage 2 (Interviewgide Edgar van Leest).

Gekozen is voor een 'semi-gestandaardiseerde' interviewmethode. Deze methode is namelijk geschikt bij het toetsen van bestaande kennis. Bij deze methode speelt 'subjectieve theorie' een rol. Dit houdt in dat de interviewer voorafgaand aan het interview al de nodige kennis over het onderwerp in huis heeft. De interviewer is geen expert, maar hij of zij kent wel de basis. Deze kennis kan gebruikt worden voor, tijdens en na het interview. Een semi-gestandaardiseerd interview kent een stevige structuur en opbouw, met vooral vragen die gebaseerd zijn op theorieën of hypothesen (Flick, 2009, p. 157). Over de Triple Helix samenwerking, in het algemeen en in het geval van Brainport, weet de interviewer/onderzoeker al redelijk veel. De interviewer doet namelijk zelf onderzoek naar dat onderwerp.

Tevens blijft er bij deze interviewmethode ruimte open voor de respondenten om meer eigen inbreng in het interview te hebben, waardoor eventueel nieuwe inzichten aan het licht kunnen worden gebracht die van belang zijn voor het onderzoek.

Interviews zijn met name van belang om achter de percepties van partijen binnen Brainport te komen. Uit beleidsdocumenten komen vooral afspraken en gezamenlijke belangen terug, terwijl de gedachte en filosofie van een bepaalde individuele partij vaak onbekend blijft. Het is zeer interessant om achter de persoonlijke visie van bijvoorbeeld de overheden te komen, vanwege de nieuwe manier van samenwerking met andere sectoren. Volgens Langton en Leydesdorff (in Brouwers et al., 2009, p. 5) worden 'perspectieven' gebruikt om de Triple Helix te begrijpen, omdat deze gebaseerd is op verwachtingen. Dergelijk 'perceptieonderzoek' kan dus zeer waardevol zijn, omdat hierbij de beleving van betrokken actoren centraal staat (Resource Analysis & SEO, 2003, p. 163). Perceptieonderzoek biedt mogelijkheden om te bepalen hoe mensen een situatie beleven en begrijpen. Uiteindelijk kunnen wellicht ook relevante perceptieverschillen tussen de betrokken actoren zichtbaar worden (Resource Analysis & SEO, 2003, p. 163).

In principe kan dergelijk onderzoek een representatief beeld geven van de percepties van de verschillende vertegenwoordigers. Toch is de representativiteit door het kleine aantal ondervraagden in deze thesis niet te garanderen. Door zowel binnen het overkoepelende orgaan (Brainport Development) als met een vertegenwoordiger van de belangrijkste sector in dit onderzoek (overheden, SRE) te spreken, wordt niettemin getracht een zo volledig mogelijk beeld te creëren van hoe de werkelijkheid wordt ervaren. Daarnaast kunnen ook de visies van onafhankelijke consultants een waardevolle aanvulling zijn.

3.4 Reflectie methodologie

Tot slot wordt in deze paragraaf kort stilgestaan bij de betrouwbaarheid en validiteit van de gebruikte onderzoeksmethoden. Het is in de wetenschap zeer belangrijk dat een onderzoek betrouwbaar en valide is. Ervaringen uit later onderzoek worden hierbij meegenomen.

3.4.1 Betrouwbaarheid

Een onderzoek is betrouwbaar als het onderzoek 'vervangbaar' is. Dit houdt in dat de inhoud van het onderzoek niet afhankelijk is van een bepaalde onderzoeker of methode.

De gebruikte bronnen in dit onderzoek kunnen als betrouwbaar worden bestempeld. Betrouwbaarheid wordt nagestreefd door officiële en wetenschappelijke documenten te analyseren en interviews te houden tussen verschillende partijen op verschillende niveaus. Hierdoor zijn concrete en directe inzichten opgedaan die gebruikt konden worden voor verder onderzoek. Het feit dat er gebruik is gemaakt meerdere soorten onderzoeksmateriaal (documenten en interviews) is goed voor de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek. Verder zorgen stappen als bijvoorbeeld de interviewguides en het opnemen van de gesprekken voor meer geldigheid en betrouwbaarheid.

De interviewrespondenten kwamen tijdens het onderzoek zeer deskundig en betrouwbaar over. In het latere onderzoek kwam ook duidelijk terug dat respondenten in feite hetzelfde zeiden over bepaalde zaken.

Ten slotte is de objectiviteit van de onderzoeker een belangrijk aandachtspunt rondom betrouwbaarheid. De onderzoeker is totaal niet betrokken bij de regio Brainport en kent tijdens het onderzoek een sterke neutrale en objectieve houding. Ook tijdens interviews was de onderzoeker zich bewust van deze situatie.

3.4.2 Validiteit

Validiteit kent zowel een intern als een extern karakter. Interne validiteit houdt in dat de verkregen onderzoeksdata accuraat is en dat de onderzoeksresultaten daadwerkelijk de werkelijkheid weergeven. Externe validiteit houdt in dat de onderzoeksresultaten 'generaliseerbaar' zijn. Hierbij kan men zich dus afvragen of de getrokken conclusies ook gelden voor andere casussen, om zo algemene voorspellingen te kunnen doen.

Wat betreft de interne validiteit is er goed gelet op het gebruik van meerdere soorten onderzoeksmateriaal. Door zowel documenten als interviews te gebruiken wordt de methodologie meer valide.

Toch kunnen er enkele kanttekeningen geplaatst worden wat betreft de interne validiteit van het onderzoek. Wat de interviews betreft was het moeilijk om geschikte personen te vinden. Tevens kunnen de resultaten 'anekdotisch' overkomen, doordat er ook gekeken wordt naar percepties. De respondenten zijn echter stuk voor stuk deskundige en betrouwbare mensen. De uitkomsten van de vraaggesprekken zorgen vaak voor herkenning uit eerder (literatuur)onderzoek.

De uitkomsten van het onderzoek zullen weinig 'generaliseerbaar' zijn. Conclusies over de werking van de Triple Helix in het algemeen kunnen lastig getrokken worden, omdat de Triple Helix niet bestaat. Elk samenwerkingsverband is anders en kent andere terreinen van samenwerking. Tevens kan elk samenwerkingsverband de Triple Helix op verschillende manieren opvatten. Hierdoor kan er geen algemeen beeld gegeven worden over de Triple Helix samenwerking aan de hand van slechts één casus (enkelvoudige casestudy). De externe validiteit van dit onderzoek blijkt dus lastig te waarborgen.

4. Achtergrond Brainport Eindhoven

Om de geformuleerde centrale vraag en deelvragen (§ 1.5) te kunnen beantwoorden zal dit hoofdstuk een beschrijvende functie hebben omtrent de casus van het onderzoek. De regio Brainport Eindhoven wordt in dit gedeelte dus nader bekeken. Zo wordt de achtergrond van de regio Eindhoven/Zuidoost-Brabant beschreven (§ 4.1). Verder zal het ontstaan van het concept Brainport gegeven worden (§ 4.2) en zal ingegaan worden op de voornaamste doelen en ambities van de Stichting Brainport (§ 4.3).

4.1 Regio Eindhoven/Zuidoost-Brabant

De regio Eindhoven is gelegen in het zuiden van de provincie Noord-Brabant, dichtbij de Belgische en Duitse grens. De stad Eindhoven is de vijfde grootste stad van Nederland met bijna 210.000 inwoners (Van den Berg, Van der Meer, Otgaar, & Speller, 2006, p. 14). De stad en haar omgeving kent een strategische locatie in het hart van West-Europa nabij belangrijke centra als de Randstad, Brussel, Parijs en het Ruhrgebied.

Als een van de acht Nederlandse stadsregio's, omvat het 'Samenwerkingsverband Regio Eindhoven' (SRE) 21 gemeenten, met ongeveer 725.000 inwoners en 355.000 arbeidsplaatsen. Eindhoven is hierbij veruit de grootste stad, gevolgd door Helmond met ongeveer 86.000 inwoners (Van den Berg et al., 2006, p. 14).

Figuur 4.1 De regio Zuidoost-Brabant (Fernández-Maldonado & Romein, 2010, p. 83).

De regio Eindhoven maakt deel uit van het stedelijk netwerk 'Brabantstad'. Hierin willen vijf Brabantse steden en de provincie Noord-Brabant het gebied meer nadrukkelijk op de internationale kaart zetten. De clustering van kennisintensieve bedrijven in de regio Eindhoven en op de A2-as is belangrijk in het economisch profiel van dit stedelijk netwerk (Smeltink-Mensen & Sjaauw-Koen-Fa, 2009, p. 10).

In Euregionaal verband maakt de regio Eindhoven deel uit van de kennisdriehoek Eindhoven-Leuven-Aken, genaamd het 'ELAT' samenwerkingsverband. Er wordt daarbij gesproken over de ontwikkeling van een netwerkeconomie (Smeltink-Mensen & Sjaauw-Koen-Fa, 2009, p. 10).

4.1.1 Triple Helix actoren

De regio blijkt vanuit historisch perspectief te beschikken over een rijke ondernemerscultuur. Hieronder zullen de belangrijkste soorten partijen binnen de Triple Helix (overheden, bedrijven en kennisinstellingen) uit de regio Eindhoven beknopt beschreven worden.

Het Samenwerkingsverband Regio Eindhoven overkoepelt in totaal 21 gemeenten uit de omliggende regio van Eindhoven. Eindhoven is hierbij veruit de grootste stad met 210.000 inwoners, gevolgd door Helmond met ongeveer 86.000 inwoners (Van den Berg et al., 2006, p. 14). De SRE stuurt en coördineert op overheidsgerelateerde taken.

De regio Eindhoven is een regio waar technologie en innovatie hoog in het vaandel staan. De regio Eindhoven huisvest internationaal bekende (kennisintensieve) grote bedrijven als Philips, VDL, DAF, ASML, TomTom, SIMAC en FEI. Als multinationale ondernemingen zijn ze sterk georiënteerd op de wereldmarkt, terwijl ze wat historie en ontwikkeling betreft in de regio geworteld zijn (Smeltink-Mensen & Sjauw-Koen-Fa, 2009, p. 10). Tussen deze ondernemingen vindt 'clustervorming' plaats. Deze clusters vormen de speerpunten van Brainport Eindhoven.

De stad en de regio Eindhoven was vroeger erg afhankelijk van de fabrieksvestiging van Philips, een multinational in elektronica. Tot in de jaren tachtig is er sprake van een zogenaamde 'twee pijlereconomie', waarbij de bedrijvigheid in de regio zich concentreert op Philips en DAF. Volgens Van Hooff (2008) is er vanaf de jaren negentig een netwerkeconomie ontstaan met knooppunten in de metaal- en machineindustrie (met o.a. VDL Groep en ASML), de elektrotechnische industrie (Philips), de transportmiddelen (met name DAF Trucks/PACCAR) en voeding (o.a. Campina).

Brainport heeft een aantal gerenommeerde kennisinstellingen op het gebied van technologie in huis. De bekendste daarbij zijn de Technische Universiteit Eindhoven (TU/e) en kennisorganisatie TNO. Een bijzonder punt hierbij is de zogenaamde 'High Tech Campus', waar o.a. Philips haar onderzoek en ontwikkeling concentreert in nauwe samenwerking met deze kennisinstellingen (Rutten, 2007).

4.2 Ontstaan Brainport

Het ontstaan van de samenwerking binnen het concept Brainport gaat terug tot het begin van de jaren negentig. De regio Eindhoven werd in 1993 getroffen door een economische crisis. Een massaontslag bij Philips (reorganisatieslag 'Centurion') en het failliet gaan van DAF zorgden ervoor dat vele duizenden mensen op straat kwamen te staan en dat tientallen toeleverende bedrijven in de problemen kwamen (Rutten, 2007). Ongeveer 25 procent van alle industriële banen in de regio stond op de tocht (Smeekens, in Stichting Brainport, 2008, p. 29). Het werd toen pijnlijk duidelijk dat er over tien jaar geen industrie meer zou zijn in het gebied van Zuidoost-Brabant als er niet stevig werd aangepakt. De toenmalige burgemeester van Eindhoven, dhr. Welschen, beseftte dat de overheid dit probleem niet alleen op kon lossen en zocht daardoor contact met het bedrijfsleven en met kennisinstellingen in het gebied. De sectoren hebben toen de handen ineen geslagen. Zo besloten de toeleveranciers bijvoorbeeld om, in plaats van te gaan zitten wachten op opdrachten van grote bedrijven, zelf oplossingen aan te bieden aan de grote bedrijven (Rutten, 2007). Verder werd door het Samenwerkingsverband Regio Eindhoven (SRE) een speciaal regiofonds opgezet om daarmee de economische structuur in de regio te versterken (Stichting Brainport, 2008, p. 20). Zo werd dit regiofonds onder andere ingezet als cofinanciering van Europese en nationale gelden.

Op die manier kon een grootschalig Europees subsidieprogramma voor Zuidoost-Brabant opgezet worden, het zogenaamde 'Stimulusprogramma', waarbij nieuwe projecten en nieuwe bedrijvigheid ontstonden. Hier werd het fundament gelegd voor het concept van Brainport (Stichting Brainport, 2008, p. 20).

Burgemeester Welschen formeerde in 2001 de Commissie Regionale Kansen, met daarin vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven en kennisinstellingen (Stichting Brainport, 2008, p. 14). Deze commissie presenteerde in 2002 het strategische actieprogramma 'Horizon', met als doel om de economische structuur van de regio te versterken en om van de regio een 'toptechnologie regio' te maken. Het programma kende negentien projecten (Stichting Brainport, 2008, p. 14). De samenwerking tussen overheden, bedrijven en kennisinstellingen werd in dit programma voor het eerst Triple Helix genoemd.

De betrokken partijen waren positief over de resultaten van Horizon, maar besloten om het vervolg grootser en intensiever aan te pakken. Hierbij werd gestart met het formuleren van een 'Brainport' Programma. Dit sloot op die manier beter aan bij de ontwikkelingen op landelijk niveau, die de contouren van Brainport duidelijker zichtbaar maakten. De regio Eindhoven werd gezien als een sleutelgebied voor de Nederlandse economie op het gebied van High-tech systemen en materialen (Ministerie van VROM, in Brainport Eindhoven, 2004, p.14). De regio werd gezien als de 'brainport', naast de andere belangrijke pijlers van de Nederlandse economie, als 'seaport' (Port of Rotterdam) en 'airport' (Schiphol Amsterdam Airport).

Het Nederlandse kabinet erkende de nationale economische betekenis van Brainport. Dit kwam onder meer tot uitdrukking in de Nota's 'Pieken in de Delta' en de 'Nota Ruimte' (beiden uit 2004). In de Nota Ruimte werd bijvoorbeeld het volgende geschreven over Brainport:

"Voor Nederland is de regio dan ook van groot belang voor de innovatie en kennisontwikkeling van de industrieel gerichte economie en de uitwaaiering daarvan naar andere (kennis)regio's. In deze nota wordt de regio Eindhoven/Zuidoost-Brabant op grond van de internationaal vooraanstaande en toonaangevende positie op het gebied van onderzoek en ontwikkeling aangeduid als brainport en opgenomen in de nationale Ruimtelijke Hoofdstructuur" (Ministerie van VROM, in Brainport Eindhoven, 2004, p.14).

Figuur 4.2 Brainport binnen de economische hoofdstructuur van de Nota Ruimte (Brainport Eindhoven, 2004, p.14).

Een ander overheidsrapport, 'Pieken in de Delta', is gericht op Nederlandse regio's die wereldwijd moeten kunnen concurreren. De ontwikkeling van globalisering heeft bijgedragen aan de politieke keuze om te investeren in een aantal regio's die de potentie hebben om de concurrentie op Europese schaal aan te kunnen. Brainport Eindhoven is daarbij aangewezen als één van de Nederlandse hotspots. Grensoverschrijdende samenwerking met Leuven en Aken (ELAT) is hierbij van groot belang (Van den Berg et al., 2006, p. 19).

Als gevolg van deze maatregelen heeft Brainport een aantal opvallende prestaties geboekt op het terrein van Research & Development (R&D). Zo levert Brainport Eindhoven, met 36%, het grootste aandeel in de totale Nederlandse private R&D uitgaven en behoort de regio tot de top 3 regio's van Europa in patentdichtheid. Verder besteedt de regio Brainport 8% van het Bruto Regionale Product aan R&D en haalt daarmee, als een van de weinige regio's in Europa, de Europese doelstelling van 3% (Samenwerkingsverband Regio Eindhoven, 2009, p. 11).

4.3 Stichting Brainport

Sinds het jaar 2000 had de Europese Unie, middels de Lissabondoelstelling, het streven om tegen 2010 de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie ter wereld te zijn, die bij zou dragen aan een duurzame economische groei en een hechtere sociale samenhang (Van der Heijde & Houtsma, 2006). In 2005 werd in Brainport een nieuw strategisch actieprogramma opgezet, 'Brainport Navigator 2013: Lissabon voorbij', gericht op de deze Lissabondoelstelling.

Binnen de Brainport Navigator 2013 werd de lijn van het Horizon programma doorgezet, maar met daarin een opvallende verbreding. De partijen binnen Brainport onderscheiden daarbij vier domeinen waarop ontwikkeling moet plaatsvinden, namelijk: *People, Business, Technology* en *Basics* (Stichting Brainport, 2008, p. 17). Hieronder schematische weergave van deze domeinen.

People	Technology
<ul style="list-style-type: none"> - Arbeidsmarkt - Opleidingen - Ondernemerschap - Maatschappelijk draagvlak ('Brainport trots') 	<ul style="list-style-type: none"> - Innovation Centres - Stimuleren innovatie - Kennisuitwisseling - Programma's sleutelgebieden
Business	Basics
<ul style="list-style-type: none"> - Acquisitie - Start-up en doorgroei - Business/technology communities - Business development - Clustering - Voorlichting/communicatie 	<ul style="list-style-type: none"> - Internationaal - Bereikbaarheid - Imago - Quality of life - Bedrijfslocaties (vestigingsklimaat) - ICT - Samenwerking in Triple Helix

Figuur 4.3 Schematische weergave domeinen en sleutelfactoren Brainport (Stichting Brainport, 2005, p. 16).

De ontwikkeling van Brainport omvat dus meer dan alleen hightechbedrijven, kennisinstellingen en kernsteden, zoals Helmond en Eindhoven. Het raakt immers alle aspecten van de economie en samenleving van de regio, die in ketenverband met elkaar verbonden zijn. Het doel is om een soort 'ecosysteem' te creëren, gebaseerd op open innovatie (Smeltink-Mensen & Sjaauw-Koen-Fa, 2009, p. 10).

Stichting Brainport vat het strategisch programma als volgt samen:

“De Brainport Navigator 2013 is een strategisch programma met concrete projecten, die ontwikkeld worden onder leiding van de markt. De Brainport Navigator is een programma met concrete projecten die worden ontwikkeld onder leiding van de markt. De overheid biedt niet alleen de faciliteiten om projecten tot ontwikkeling te brengen, maar is bijvoorbeeld op gebieden als infrastructuur, woonmilieu, arbeidsmarkt zelf ‘projecteigenaar” (Stichting Brainport, 2008, p. 17). Volgens Lemkes-Straver (in Duurzaam Hoger Onderwijs, 2009) heeft investeren in dergelijke technologieprojecten pas zin als alle voorzieningen en randvoorwaarden goed zijn.

Voor de doorontwikkeling van de Triple Helix samenwerking binnen de Brainport strategie werd in 2005 de ‘Stichting Brainport’ opgezet. Het Stichtingsbestuur bestaat uit vertegenwoordigers van de drie verschillende partijen in de Triple Helix (zie bijlage 3 voor de samenstelling van dit Stichtingsbestuur). Ook de Raad van Commissarissen bestaat uit drie personen die ieder de overheid, het bedrijfsleven of de kennisinstellingen vertegenwoordigt. Naast het Stichtingsbestuur is een aparte BV opgericht, Brainport Development BV, dat ondersteuning biedt aan het Stichtingsbestuur. Deze werkt aan de praktische organisatie van de programmaliijnen.

De Stichting Brainport behoudt de doelstelling om economische en maatschappelijke ontwikkeling te creëren (Stichting Brainport, 2005, p. 13). Met als missie *“duurzaam succesvol te concurreren op mondiaal niveau dankzij een innoverende kennisindustrie”* en de ambitie om *“te excelleren als Europese toptechnologie (kennis-)regio waarin innovatie de motor is voor duurzame economische en maatschappelijke ontwikkeling”*.

5. Functioneren Triple Helix in Brainport Eindhoven

De regio Brainport Eindhoven is onlangs door het ICF, een Amerikaanse denktank op het gebied van intelligentie initiatieven, uitgeroepen tot de 'slimste' regio ter wereld. Een onderscheiding die de regio, volgens zichzelf, dankt aan de intensieve samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen (Renders, 2011). Maar hoe komt een dergelijke samenwerking nou tot stand? Hoe is de daadwerkelijke samenwerking binnen dit zogenaamde 'ecosysteem'? Dit hoofdstuk wil het functioneren van de samenwerking tussen de drie soorten actoren empirisch zichtbaar maken.

Het hoofdstuk is geoperationaliseerd naar de basiselementen van het functioneren van de Triple Helix samenwerking (zie § 2.3). Daarbij komen de drie Triple Helix 'spaces' kijken: de knowledge space (§ 5.1), de consensus space (5.2) en de innovation space (§ 5.3). Deze ruimtes zijn belangrijke bouwstenen voor regionale innovatie (Etzkowitz, 2008, p. 77). Dit hoofdstuk eindigt met een samenvattende paragraaf (§ 5.4).

Dit hoofdstuk is in principe een koppeling tussen de theoretische concepten omtrent het functioneren van de Triple Helix en de empirie gericht op de casus Brainport Eindhoven.

Dit hoofdstuk zal antwoord geven op de eerste deelvraag (§ 1.5):

Op welke wijze functioneert de algemene samenwerking tussen overheden, bedrijven en kennisinstellingen binnen Brainport Eindhoven volgens het Triple Helix model?

5.1 Knowledge space

De 'knowledge space' vormt een voorname bouwsteen voor regionale innovatie. Deze zogenaamde kennisruimte houdt in dat er in een regio een concentratie moet zijn van onderzoekscentra en -middelen op bepaalde onderwerpen. Een sterke innovatieve regio zou zich moeten focussen op één of een enkeling van (kennis)sectoren, om zo het geheel niet te complex te laten worden. Het is tevens onmogelijk voor partijen om alle problemen gelijk op te lossen. Een netwerk moet de belangrijkste problemen identificeren en zich daar op focussen (Wilthagen & Voogt, 2010).

Binnen Brainport Eindhoven zijn duidelijke keuzes gemaakt wat betreft de focus op een enkeling van kennissectoren. In het Nederlandse overheidsrapport 'Pieken in Zuidoost-Nederland' (Gemeente Helmond, 2006, p. 5) staat beschreven dat er drie kennisassen zijn waar de regio zich op wil onderscheiden, namelijk: high tech systemen en materialen, food & nutrition en life sciences & medische technologie.

De economische kracht van het gebied ligt naast elektronica en mechanica, ook op het gebied van design. Men spreekt dan ook over 'High-Tech & High-Touch' (met onder andere design). Bij High-Touch ligt de focus op de kleinere ambachten, die dichter bij de maatschappij en de directe omgeving liggen. In Beieren wordt dat verschijnsel "*Laptop und Lederhose*" genoemd (E. van Leest, persoonlijke communicatie, 6 juni, 2011). High-Tech ontwikkeling kan goed samengaan met traditie en folklore.

Opvallend is wel dat Brainport opereert aan de hand van vier beleidsdomeinen, te weten People, Business, Technology en Basics. Hierdoor wordt de agenda van het samenwerkingsverband toch nog behoorlijk uitgebreid. Dit lijkt gericht op de specifieke kwaliteiten van bepaalde actoren.

5.2 Consensus space

De 'consensus space' is de ruimte waar een samenwerkingsverband gevormd kan worden. De overheden, bedrijven en universiteiten moeten samen plannen en afspraken kunnen maken. Hierbij is het belangrijk dat alle partijen goed overeenkomen.

Intensieve samenwerking is het gevolg van het steeds 'complexer' worden van de wereld (Hajer, Van Tatenhoven, & Laurent, 2004, p. 5). Edgar van Leest, sectormanager Strategie bij Brainport Development, (persoonlijke communicatie, 6 juni, 2011) benadrukt dit verschijnsel waarbij de wereld minder eenduidig is geworden. Volgens de theorie van de Triple Helix moet er een consensus space gecreëerd worden waarbij alle betrokken actoren overtuigd zijn van de meerwaarde van samenwerking, om zo tot draagvlak en een gezamenlijk belang te komen. Verder spreekt men over een 'sense of urgency', een bepaalde noodzaak, bij alle actoren om tot een vruchtbaar samenwerkingsverband te komen. Ten slotte is er volgens de theorie binnen de Triple Helix geen sprake van leiderschap van een bepaalde partij of persoon.

5.2.1 Meerwaarde Brainport

Volgens het onafhankelijke onderzoek van Van den Berg et al. (2006, p. 38) zijn er binnen de Brainport regio vijf contextuele factoren die hebben bijgedragen aan het vormen van een coalitie, waarbij alle partijen overtuigd zijn van de meerwaarde van samenwerking. Dat zijn: de economische crisis in de jaren negentig, het belang van internationale concurrentie, de samenwerkingscultuur in de regio, de aanwezigheid van Philips en het beleid van de Rijksoverheid.

Deze vijf contextuele factoren worden in de onderstaande subparagrafen uiteengezet.

Economische crisis

Ten eerste is er het verhaal van de economische crisis in de jaren negentig die zijn weerslag had op de regio. Doordat de twee belangrijkste regionale werkgevers, Philips en DAF, in de problemen waren, zagen alle partijen het nut om samen te werken. Vijfentwintig procent van alle industriële banen in de regio stond op de tocht (Smeekens, in Stichting Brainport, 2008, p. 29). Deze crisis werd als een 'wake up call' gezien door de verschillende partijen in het gebied. Men moest wel gaan samenwerken, omdat op eigen kracht iedereen vroeg of laat toch het loodje zou leggen (Rutten, 2007). De verschillende sectoren zagen hierbij allemaal het nut van samenwerking in.

Internationale concurrentie

Ten tweede wordt de toenemende internationale concurrentie genoemd, ontstaan aan het begin van de twintigste eeuw. In het licht hiervan was het voor alle partijen binnen de regio Eindhoven belangrijk om te blijven innoveren (Van den Berg et al., 2006, p. 38).

Deze internationale concurrentiestrijd is zeer actueel en levendig, waarbij de kansen en risico's niet altijd doordringen bij de betrokken partijen. Het besef van deze internationale concurrentie moet dan ook meer ontstaan bij alle partijen binnen de Triple Helix volgens Van Leest (persoonlijke communicatie, 6 juni, 2011).

Brainport Eindhoven kent een sterk internationaal en grensoverschrijdend karakter. Het concept 'Brainport' is niet meer gebonden aan het gebied Zuidoost-Brabant, maar moet vooral de vleugels uitslaan (Lemkes-Straver, in Duurzaam Hoger Onderwijs, 2009). Dit kan de economische groei alleen nog maar verder stimuleren, maar kan ook tot gevolg hebben dat de identiteit van de regio Brainport verloren gaat (D. de Jong, persoonlijke communicatie, 1 juni, 2011).

Cultuur

De traditie om samen te werken in de regio kan als de derde factor gezien worden, die heeft bijgedragen aan het vormen van een samenwerkingsverband. Dit culturele component wordt omschreven als: *“the tradition to co-operate in the Eindhoven region, deeply rooted in the society”* (Van den Berg et al., 2006, p. 38). De regio blijkt een cultuur van samenwerking te hebben. De zogenoemde Brabantse gemoedelijkheid, samenwerkingsgezindheid en een sterk vertrouwen zijn succesfactoren wat betreft zakendoen volgens wetenschapper Rutten (2007). Volgens Edgar van Leest (persoonlijke communicatie, 6 juni, 2011) zit samenwerking dan ook echt in de genen van de regio. Dick de Jong, consultant bij Brandaris Placemaking, (persoonlijke communicatie, 1 juni, 2011) erkent dit verschijnsel.

Volgens Robert Bell (in Cursor, 2011), voorzitter van het ICF, wordt de intelligente gemeenschap binnen de regio Brainport gemaakt doordat er in dat gebied een vanzelfsprekendheid bestaat om samen te werken.

De Brabantse gemoedelijkheid kan echter in twijfel worden getrokken. Een wetenschappelijke verklaring hiervan ontbreekt. Tevens kan gezegd worden dat de huidige economie en maatschappij niet meer gebouwd lijken te zijn op gezelligheid en gemoedelijkheid. De wereld is veranderd, ook in Eindhoven. Eindhoven is geen gezellig provinciestadje meer, maar moet een zogenaamd Europese hotspot op het gebied van Research en Development uitrusten. Bedrijven moeten zich hier gaan vestigen omdat er wat te halen valt en niet omdat het gezellig is. De Brabantse gemoedelijkheid lijkt te zijn veranderd in een Brabantse zakelijkheid.

Vertrouwen blijkt volgens de theorie wel een belangrijke bouwsteen te zijn voor goede samenwerking. Vertrouwen blijkt dan ook een belangrijk uitgangspunt voor het concept Brainport. Er wordt samengewerkt binnen een ‘high-trust’ model. Als de betrokken actoren elkaar niet kunnen vertrouwen dan wordt verdere samenwerking onmogelijk gemaakt. Lemkes-Straver (in Hoger Duurzaam Onderwijs, 2009) noemt dit high-trust model de reden dat de partijen doorbraken kunnen bewerkstelligen; uiteraard wel gebaseerd op een gezonde ‘win-win-win’. Verborgen agenda’s zijn uitgesloten. Er moet openheid en vertrouwen bestaan voor een goede samenwerking (Wilthagen & Voogt, 2010).

Philips

Als de vierde factor wordt de aanwezigheid van een groot en krachtig bedrijf als Philips genoemd, een bedrijf dat veel invloed heeft gehad op de lokale gemeenschap. Een dergelijke wereldspeler trekt andere grote bedrijven aan en is daarmee een belangrijke partij om netwerken te kunnen organiseren. Philips is tevens een partij die bijdraagt aan de ontwikkeling van een gezamenlijke visie of een gezamenlijk belang: *“The dominant presence of a leader firm like Philips is an asset that helped to develop a common vision and strategy that are so desperately needed in metropolitan governance. The unanimous choice to invest in innovation and to create an attractive location and living environment results from a situation in which interests of nearly all actors seem to be converging”* (Van den Berg et al., 2006, p. 38)

De kracht achter samenwerking zit tevens bij het feit dat Philips al in 1914 het nut inzag om te investeren in onderzoek. Hieruit ontstond een laboratorium, Natlab geheten, dat nauwe verbanden kreeg met universiteiten en onderzoekers. De Technische Universiteit Eindhoven (TU/e) is ontstaan door toedoen van dit laboratorium (Van den Berg et al., 2006, p. 16). Ook de huidige High Tech Campus Eindhoven in de regio is door toedoen van een wereldspeler als Philips ontstaan. Dit gebied staat, naast Philips, open voor ruim negentig andere bedrijven (Lemkes-Straver, in Hoger Duurzaam Onderwijs, 2009).

Een opvallend punt hierbij echter is dat het hoofdkantoor van Philips tegenwoordig in Amsterdam gevestigd is. Eind jaren 90 werd het hoofdkantoor van Eindhoven verplaatst naar Amsterdam. Alleen de afdelingen Philips Lighting en Philips Research zouden in Eindhoven gevestigd blijven. De aanzienlijke spin-off aan bedrijven die dankzij Philips in de regio Eindhoven waren gevestigd, zorgde ervoor dat het vertrek van Philips niet tot de zo gevreesde catastrofe zou leiden. Een veelheid aan technologisch hoogwaardige bedrijven, waarvan ASML de grootste is, heeft de dynamiek voortgezet die met Philips begonnen is. Ook hier is te zien dat ('Brabantse') gemoedelijkheid plaats heeft gemaakt voor zakelijkheid.

Rijksoverheid

Als laatste factor wordt het beleid van de Rijksoverheid genoemd, dat door het erkennen van het concept Brainport Eindhoven samenwerking wil faciliteren. Brainport is een belangrijke pijler voor de Nederlandse economie.

Volgens Van Leest (persoonlijke communicatie, 6 juni, 2011), voorheen werkzaam als manager overheidsrelaties binnen Stichting Brainport, is het voor de regio belangrijk om een sterke 'commitment' en relatie met de Rijksoverheid te hebben. Brainport is niet afhankelijk van financiering van het Rijk wat betreft het de organisatie, maar goede faciliteiten binnen de regio zijn nodig. Bijvoorbeeld op het gebied van landelijke infrastructuur voor Research & Development scoort Nederland nog ondermaats volgens hem. Het Rijk moet dergelijke innovatie in de regio's stimuleren en de nodige barrières weghalen, aldus Van den Berg et al. (2006, p. 243). Als voorbeeld noemt Van Leest de spoorverbinding tussen Eindhoven en een internationale handelspartner als Aken, die verbeterd dient worden. Ook Lemkes-Straver (in Duurzaam Hoger Onderwijs, 2009) is van mening dat op het gebied van Research & Development de publieke investeringen absoluut moeten toenemen: *"Op drie indicatoren scoren we niet sterk genoeg in Europa. Dat is op het gebied van kenniswerkers, op het gebied van levenslang leren en op het gebied van publieke research & development"* (Lemkes-Straver, in Duurzaam Hoger Onderwijs, 2009).

Wilthagen en Voogt (2010) stellen ook dat de Brainport regio speelruimte moet kunnen eisen van de nationale overheid.

5.2.2 Sense of urgency

Volgens theoretische inzichten moet er binnen een samenwerkingsverband sprake zijn van een 'sense of urgency' om tot een vruchtbare samenwerking te komen.

Zoals reeds beschreven heeft, vanuit historisch perspectief, de economische crisis in het begin van de jaren negentig het samenwerkingsproces tussen overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen in gang gezet. Deze crisis werd als een 'wake up call' gezien door de verschillende partijen in het gebied. Deze situatie kan gezien worden als de essentiële sense of urgency om tot samenwerking te komen in het gebied.

De huidige sense of urgency binnen Brainport is volgens Van Leest (persoonlijke communicatie, 6 juni, 2011) regelmatig nog een risicopunt binnen de regio. Bij de betrokken partijen moet er, volgens hem, meer bewustzijn ontstaan over de snelheid waarmee plannen ontwikkeld kunnen worden. Partijen kijken volgens Van Leest soms nog te ver in de tijd, waardoor ze de ontwikkeling op de korte termijn uit het oog verliezen. Dit is in strijd met wat Wilthagen en Voogt (2010) concluderen in hun onderzoek naar Brainport. Volgens hen moeten partijen zich juist niet van de wijs laten brengen door kansen voor de korte termijn. Dit zou slecht zijn voor de ontwikkeling.

Volgens Van Leest (in Schaminée, 2006, p.2) valt er voor elk van de drie partijen wel wat te halen. De overheid kan de samenwerking versnellen door partijen te verbinden en door de vraag naar kennis te articuleren en te sturen. Voor het bedrijfsleven zijn de overheid en kennisinstellingen bruikbare partners die je zakelijk kunt aanspreken. De kennisinstellingen kunnen daarbij output leveren, onder meer door onderzoek naar markt vraag en naar maatschappelijke behoeften (Van Leest, in Schaminée, 2006, p.2). Tegenwoordig is het voor één partij niet meer mogelijk om geheel zelfstandig een product te leveren dat de wereld in kan. Samenwerking is onmisbaar.

5.2.3 Leiderschap

Volgens de gegevens uit het theoretisch kader zou er binnen de Triple Helix geen sprake moeten zijn van een leidende partij of persoon. Een evenwichtig samenwerkingsmodel kent geen leiderschap.

Een opvallend punt binnen Brainport is dat in Brainport de rol van individuele personen juist wel belangrijk is. De burgemeester van Eindhoven en tevens voorzitter van de Stichting Brainport, dhr. Van Gijzel, blijkt bijvoorbeeld veel invloed te hebben (Brouwers et al., 2009, p. 21). Dit wordt bevestigd door Van Leest (persoonlijke communicatie, 6 juni, 2011) die stelt dat burgemeester van Eindhoven of van Helmond gemakkelijk een telefoontje kan plegen naar de directeuren bij Philips en ASL. Deze wisselwerking tussen belangrijke personen betekent veel voor een goede samenwerking. Leiderschap is volgens Lemkes-Straver (in Duurzaam Hoger Onderwijs, 2009) dan ook een belangrijke succesfactor binnen de Triple Helix in Brainport. In elke geleiding binnen Brainport is sprake van leiderschap van bepaalde mensen, dat natuurlijk vooral sterkt terugkomt bij het bestuur van de Stichting Brainport (zie bijlage 3).

Daarnaast hebben deze personen ook veel bekendheid en uitstraling voor de maatschappij. Hiermee zijn zij echte boegbeelden voor de regio en representanten voor de Triple Helix samenwerking (Wilthagen & Voogt, 2010). Dit is dus in feite in strijd met theoretische Triple Helix concepten, waarin leiderschap geen rol hoort te spelen (Brouwers et al., 2009, p. 21).

5.3 Innovation space

Bij de 'innovation state' komen vooral organisatorische aspecten kijken. Bij deze innovatie ruimte speelt de ontwikkeling van een apart Triple Helix instituut een grote rol. Dit aparte instituut kan samenwerking promoten, stimuleren en managen om daarmee innovatie te stimuleren (Jerome & Jordan, 2006, p 2). Partijen komen binnen deze ruimte samen om onderling kennis uit te wisselen en elkaar te helpen.

Binnen Brainport komt dit concept duidelijk terug in de Stichting Brainport, met vertegenwoordigers van alle actoren binnen de Triple Helix, maar vooral ook in Brainport Development NV. Brainport Development is een onafhankelijk en legitiem instituut, met een sterk uitvoerend karakter. Dit soort 'hybride' organisaties krijgen steeds meer invloed op het beleid (Brouwers et al., 2009, p. 21), waardoor dergelijke organisaties niet meer buiten beschouwing gelaten kunnen worden.

Brainport Development werkt in feite als een intermediair tussen de overheden, bedrijven en kennisinstellingen. Brainport Development zorgt er namelijk voor dat de verschillende doelstellingen van de sectoren vermengd worden en dat de samenwerkingsprocessen goed blijven verlopen (E. van Leest, persoonlijke communicatie, 6 juni, 2011). Als ontwikkelingsmaatschappij werkt Brainport Development dan ook om partijen te overtuigen dat bepaalde doelen bijgesteld moeten worden om tot een goede samenwerking te komen. De taak is verder om de economische strategie vitaal te houden en tot uitvoering te brengen.

De ontwikkelmaatschappij vervult dus verschillende rollen als initiator, facilitator, ontwikkelaar en uitvoerder.

Volgens Mark Pen (persoonlijke communicatie, 1 juni, 2011) kan een apart Triple Helix instituut ook een goed communicatiekanaal naar de buitenwereld zijn voor de verschillende actoren. De regio Eindhoven krijgt met het instituut Brainport een geheel unieke identiteit binnen Nederland. Ook de Triple Helix kan daarbij gezien worden als een mooi instrument om andere bedrijven en kennisinstellingen aan te trekken in de regio. Steeds meer partijen willen profiteren van de Triple Helix samenwerking in het gebied (D. De Jong, persoonlijke communicatie, 1 juni, 2011).

5.4 Conclusie

In deze concluderende paragraaf zullen de gepresenteerde onderzoeksresultaten omtrent het functioneren van de Triple Helix in Brainport Eindhoven samengevat worden in een tabel (figuur 5.1). Op basis van deze tabel kan de eerste deelvraag beantwoord worden:

Op welke wijze functioneert de algemene samenwerking tussen overheden, bedrijven en kennisinstellingen binnen Brainport Eindhoven volgens het Triple Helix model?

Functioneren Triple Helix	Casus: Brainport Eindhoven
<i>Knowledge space</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Focus op enkeling kennissectoren: <i>high-tech materialen, food & nutrition en life sciences & medische technologie.</i> - Wel brede agenda dankzij vier domeinen: <i>People, Basics, Technology, Business.</i>
<i>Consensus space</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Vijf contextuele factoren voor samenwerking: <i>crisis, internationale concurrentie, cultuur, Philips, Rijksoverheid.</i> - Sense of urgency een risicopunt - Wel sprake van leiderschap individuen
<i>Innovation space</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Aparte Triple Helix instituten: Stichting Brainport en Brainport Development (<i>initiator, facilitator, ontwikkelaar en uitvoerder</i>) - Goede communicatiekanalen en unieke identiteit

Figuur 5.1 Functioneren Triple Helix Brainport Eindhoven.

De kennisruimte ('knowledge space') binnen Brainport is goed afgebakend. Binnen Brainport Eindhoven zijn duidelijke keuzes gemaakt wat betreft de focus op een enkeling van kennissectoren. De regio wil zich onderscheiden op high-tech systemen en materialen, food & nutrition en life sciences & medische technologie. Men spreekt dan ook over 'High-Tech & High-Touch'. Opvallend is wel dat Brainport werkt aan de hand van vier beleidsdomeinen (People, Business, Technology en Basics), waardoor de agenda van het samenwerkingsverband behoorlijk wordt uitgebreid.

Om tot een sterk samenwerkingsverband te komen moet er sprake zijn van een goede 'consensus space'. Binnen Brainport zijn alle actoren, onder invloed van een steeds complexer wordende wereld, overtuigd van de voordelen van samenwerking. De Tripel Helix wordt ervaren als een "unique selling point" en als een stevige basis onder de samenwerking (Gemeente Eindhoven, 2010, p. 6). Er zijn vijf contextuele factoren die daar aan hebben bijgedragen, namelijk: de economische crisis in de jaren negentig, het belang van internationale concurrentie, de samenwerkingscultuur in de regio, de aanwezigheid van Philips en het beleid

van de Rijksoverheid. Met name de aanwezige cultuur om samen te werken in Brabant, het werken binnen een 'high-trust' model en de aanwezigheid van een wereldbedrijf als Philips worden als de sterktes van Brainport genoemd. De 'Brabantse' samenwerkingscultuur is echter wetenschappelijk lastig aan te tonen. Een sterke commitment met de Rijksoverheid is van belang om te kunnen groeien als een top technologieregio.

De huidige sense of urgency binnen Brainport is regelmatig een risicopunt. Bij de betrokken partijen moet meer bewustzijn ontstaan over de snelheid waarmee plannen ontwikkeld moeten worden. Alle partijen binnen Brainport kunnen elkaar helpen.

Een opvallend punt dat verschilt met het theoretisch perspectief is dat in Brainport de rol van en de leiding door individuele personen erg belangrijk is. De actoren binnen de Triple Helix kennen boegbeelden. Deze personen kunnen de visie van Brainport uitstralen naar een groter publiek.

Binnen Brainport komt het theoretische concept omtrent een apart Triple Helix instituut duidelijk terug, waardoor de 'innovation space' sterk is. Zo is er de Stichting Brainport, met vertegenwoordigers van alle actoren binnen de Triple Helix. Daarnaast kent vooral Brainport Development NV, een onafhankelijk en legitiem instituut, een sterk uitvoerend karakter. Brainport Development werkt als een intermediair of procesmanager tussen de overheden, bedrijven en kennisinstellingen. Dit heeft vele positieve invloeden op de samenwerking tussen die sectoren. Brainport Development zorgt ervoor dat de verschillende doelstellingen van de sectoren vermengd worden en dat de samenwerkingsprocessen goed blijven verlopen. De regio Eindhoven krijgt met het instituut Brainport tevens een geheel unieke identiteit in Nederland.

6. Rol van de overheid in Brainport Eindhoven

De samenwerking volgens het Triple Helix concept heeft tot gevolg dat de overheid zich niet meer vast kan houden aan een meer dominante rol die zij, vanuit Nederlandse traditie, altijd op zich heeft genomen. De overheid moet samenwerken om complexe maatschappelijke vraagstukken aan te kunnen pakken. Dit hoofdstuk zal de rol van de overheid, volgens de theorie van de Triple Helix, als eens soort 'tussenpersoon' van het bedrijfsleven en universiteiten gaan testen. Hoe zijn de rollen nu verdeeld binnen Brainport Eindhoven? Wat zijn de gevolgen hiervan voor de overheid?

Het hoofdstuk is geoperationaliseerd naar de theoretisch concepten omtrent de 'rolverdeling' binnen de Triple Helix samenwerking (zie § 2.3). Daarbij komen de volgende basiselementen kijken: de traditionele rollen van betrokken actoren (§ 6.1), de toenadering tussen de verschillende soorten actoren (§ 6.2) en de overname van de rollen van andere actoren (§ 6.3). Deze kernelementen zijn gebaseerd op een stappenplan gegeven door Etzkowitz (2008, p. 7). Deze elementen worden later nog getest aan de hand van een drietal projecten binnen Brainport (§ 6.4). Dit hoofdstuk eindigt met een samenvattende paragraaf (§ 6.5).

Door de bovenstaande punten binnen de casus Brainport uiteen te zetten en te verklaren zal antwoord gegeven worden op de tweede en laatste deelvraag (§ 1.5):

Hoe ziet de rol van de overheid eruit binnen de rolverdeling van Brainport Eindhoven en in hoeverre is deze rol veranderd door de Triple Helix?

6.1 Traditionele rolverdeling

Theorieën omtrent de rolverdeling binnen het Triple Helix model veronderstellen een prominentere rol voor de kennisinstellingen (universiteiten) wat betreft de innovatie, waarbij overheden en het bedrijfsleven een prominente rol hebben op de (op kennis gebaseerde) maatschappij. Elke actor kent wat dat betreft dus een prominente rol op de gebieden waar die partij over de meeste kennis en kunde beschikt. Bij de eerste stap van Etzkowitz (2008, p. 7) focussen de actoren zich puur op deze traditionele rollen.

In deze paragraaf zullen de prominente (traditionele) rollen van de actoren beschreven worden, met een specifieke focus op de rol van de overheid. Er wordt daarbij gekeken naar de vier verschillende ontwikkelingsdomeinen van Brainport, naar de financiering binnen Brainport en naar de traditionele rol van de overheid.

6.1.1 Domeinen Brainport

In de strategie van Brainport worden vier kenmerkende domeinen onderscheiden, zoals uiteengezet in hoofdstuk vier: People, Business, Technology en Basics. Het feit dat Brainport hierdoor een redelijk uitgebreide en brede agenda kent heeft tot gevolg dat overheden verschillende karakters kent. Op de domeinen People en Basics is de rol van de overheid 'traditioneel' groot en dominant. Deze domeinen vertonen namelijk grote gelijkenissen met de beleidssectoren waarin overheden altijd opereren. Maar zo moeten de overheden dan op het gebied van Technology en Business zich meer terugtrekken, door vooral faciliterend te werken aan de randvoorwaarden waarmee de bedrijven en kennisinstellingen verder kunnen werken. Op deze wijze kunnen de overheden innovatie stimuleren in de regio (E. van Leest, persoonlijke communicatie, 6 juni, 2011). De verhoudingen komen overeen met de behoeftes en

mogelijkheden van de partijen. Hierdoor blijven de kerntaken van de partijen toch vooral op de gebieden waar hun sterktes liggen. De overheid moet zich dan ook focussen op de domeinen waar zij oorspronkelijk eerstverantwoordelijke voor was, namelijk de People (arbeidsmarkt, onderwijs) en Basics (infrastructuur, wonen). Bij de kennisinstellingen ligt dat dan op het domein van Technology en bij de bedrijven op het terrein van Business (Lemkes-Straver, in Smeulders, 2010, p. 30).

De situatie binnen Brainport komt dus overeen met het theoretische model (Etzkowitz, 2008, p. 7) dat een prominentere rol voor de kennisinstellingen verwacht wat betreft de innovatie, en een prominente rol voor overheden en bedrijven gericht op de maatschappij.

6.1.2 Financiering

Op het gebied van financiën blijken er grote onderlinge verschillen te zijn tussen de partners binnen de Triple Helix. De overheid neemt bijvoorbeeld de gehele basisfinanciering voor haar rekening (Gemeente Helmond, 2009, p. 5). De overheid is de partij die het ontwikkelingsmaatschappij financiert. Kennisinstellingen en bedrijven blijven wat betreft de financiële bijdrage behoorlijk achter. De partijen geven echter aan dat hun eigen bijdrage 'in natura' is, door kennis en producten te produceren. *"In many cases, the role of government is more or less reduced to the investors role (financier of co-financier) while knowledge institutes and to a lesser extent businesses develop and decide upon the content"* (Brouwers et al., 2009, p. 19). Volgens Van Oorschot (in Smeulders, 2010, p. 31) is dit ook logisch, aangezien regionale economische ontwikkeling in eerste plaats de taak van overheden is.

Een ander punt is dat de financiering vanuit de overheid gebaseerd is op het gemeenschapsgeld. Hierdoor zit de overheid vaak knel tussen democratie en samenwerkingsverband (Hendriks, in Smeulders, 2010, p. 30). Dit komt overeen met de theorie van Van Duivenboden en Thaens (in Brouwers et al., 2009, p. 8) die stellen dat de overheid in feite klem zit tussen de democratie en de nodige samenwerking van nu.

6.1.3 Traditionele rol overheid

Volgens Van Leest (persoonlijke communicatie, 6 juni, 2011) hebben de lokale overheden in de regio Eindhoven nooit echt een dominante rol gehad, zoals in de rest van Nederland dat wel het geval was. Het is heel typisch dat de regio Eindhoven altijd erg afhankelijk is geweest van het bedrijfsleven, met Philips daarin als hoofdrolspeler. Het bedrijfsleven nam zo een aantal publieke functies over, die normaal gesproken door overheden afgehandeld dienen te worden. Brouwers et al. (2009, p. 19) erkennen dit:

"In the Brainport region the historical background is that a few strong entrepreneurs like Philips tend to have a longstanding 'relationship' with local authorities in the sense that they (especially in the first half of the 20th century) not seldom took over or covered all kinds of public tasks – building houses, establishing a university, foresee in sport and cultural facilities" (Brouwers et al., 2009, p. 19).

Zo werden door de grote bedrijven woonwijken en ontspanningscentra aangelegd en werd er bijvoorbeeld kinderopvang aangeboden. Van Leest (persoonlijke communicatie, 6 juni, 2011) noemt daarbij als voorbeeld het bestaan van de Eindhovense voetbalclub PSV. PSV (Philips Sport Vereniging) is ontstaan doordat Philips een sportgelegenheid wou creëren, voor ontspanning van haar medewerkers. Het blijkt dus zo dat de zogenaamde 'paternalistische' ondernemer publieke functies aannam die eigenlijk bij de overheid hoorde.

Ook voor gemeente Helmond is het denken vanuit een dergelijke filosofie niet geheel nieuw. Een goed voorbeeld in die gemeente is het samenwerkingsverband 'Ondernemende Stad' dat enige jaren geleden is opgericht, met in de basis dezelfde intenties als de Triple Helix. Men zou kunnen stellen dat de Stichting Brainport een moderne variant daarvan is, maar dan op het hogere schaalniveau van Zuidoost-Brabant (Gemeente Helmond, 2006, p. 8).

De overheden binnen de regio Eindhoven kennen dus, qua inhoud, van oudsher al een meer faciliterende rol dan een echt dominante en bepalende rol. Volgens Van Leest (persoonlijke communicatie, 6 juni, 2011) is dit ook een van de verklaringen van hoe de Triple Helix binnen de Brainport regio werkt. Doordat de overheid niet alles voorschrijft en zich juist meer terugtrekt in een faciliterende rol, wordt de koers sterk bepaald door bedrijven en kennisinstellingen. De kennisinstellingen en bedrijven binnen het verband voelen zich daardoor meer op hun gemak.

Lemkes-Straver ziet voor de overheid een traditioneel faciliterende rol ook binnen het huidige Brainport: *"Als het sturend wordt, haken het bedrijfsleven en de kennisinstellingen af en is ook de meerwaarde weg"* (Lemkes-Straver, in Smeulders, 2010, p. 32). De overheid moet dus dominant zijn wat betreft het faciliteren van kennis en kunde. De producten en diensten van bedrijven en kennisinstellingen moeten de wereld in kunnen gaan. Hierbij moet men denken aan zaken als infrastructuur, scholing en cultuur. Volgens de Stichting Brainport (2008, p. 17) biedt de overheid niet alleen de faciliteiten om projecten tot ontwikkeling te brengen, maar is de overheid bijvoorbeeld op gebieden als infrastructuur, woonmilieu, arbeidsmarkt ook een soort 'projecteigenaar'.

De overheid neemt in deze dus meer de rol van coördinator, financierder en facilitator van processen dan dat zij echt de maatschappij stuurt, zoals reeds beschreven uit de theorie van Pierre en Guy Peters (in Hajer et al., 2004, p. 10).

6.2 Toenadering actoren

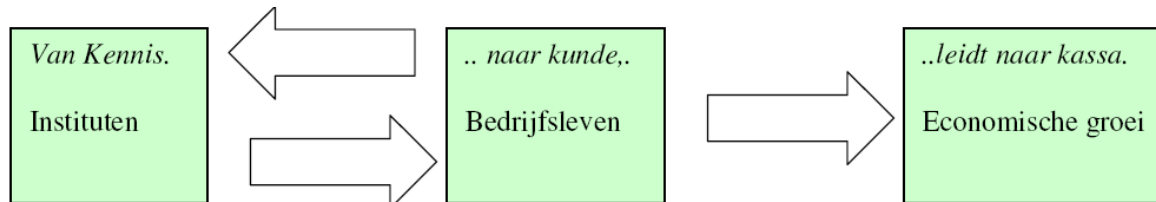
Volgens het Triple Helix model zou er als tweede stap een toenadering plaats moeten vinden tussen de drie verschillende sectoren. Innovatie zou dan het resultaat zijn van interactie en samenwerking. Er zou innovatie kunnen plaatsvinden in de vorm van incubators, science parks en venture capital fondsen (Etzkowitz, 2008, p. 7).

Binnen de Brainport regio heeft een dergelijke toenadering ook plaatsgevonden. Wederom komt hierbij vooral de rol van Philips terug. Door te investeren in het laboratorium Natlab, kreeg Philips nauwe verbanden met universiteiten en onderzoekers in de regio. De Technische Universiteit Eindhoven (TU/e) is ontstaan door toedoen van dit laboratorium (Van den Berg et al., 2006, p. 16). Ook de huidige High Tech Campus in Eindhoven van Philips is op die manier ontstaan (Lemkes-Straver, in Hoger Duurzaam Onderwijs, 2009). Deze voorzieningen komen overeen met de theorie van Etzkowitz (2008, p. 7), waarbij het bedrijfsleven vooral toenadering zoekt met de kennisinstellingen. Binnen dit soort 'science parks' kan nieuwe kennis gegenereerd worden en kunnen nieuwe producten ontstaan. Philips investeert veel geld in de High Tech Campus, om zo te kunnen profiteren van het onderzoek wat daar plaatsvindt (Rutten, 2007). Hierbij kan de overheid een bijdrage leveren door te werken aan de voorzieningen en infrastructuur. Innovatie is het gevolg van samenwerking.

Volgens de gemeente Helmond is de toenadering tussen de actoren binnen de Triple Helix een voorbeeld van 'new governance'. Deze vorm van governance wordt als volgt omschreven: *"Geheel in lijn met de cultuur van de regio waarin bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid*

gezamenlijk de agenda bepalen. Een werkwijze waarbij gebruik wordt gemaakt van elkaars netwerken en expertise. Dit krijgt vorm door middel van het samenbrengen van kennis en ervaring waarmee het competitief vermogen van de regio wordt bevorderd en nieuwe innovaties gestimuleerd” (Gemeente Helmond, 2006, p. 8).

Wederom wordt hierbij de Brabantse cultuur aangekaart wat de samenwerking tussen partijen versterkt. Uiteindelijk moet dit de basis zijn voor economische groei van de regio, wat de gemeente Helmond toepasselijk ‘kassa’ noemt (zie figuur 6.1).

Figuur 6.1 'Kassa' volgens de gemeente Helmond (Gemeente Helmond, 2006, p. 5).

Deze new governance enthousiasmeert het bedrijfsleven, maar vraagt wel om extra aandacht voor het zorgvuldig borgen van democratische processen. Processen die horen bij een overheid, die zich begeeft in een politieke omgeving waarbij de gemeenteraad de kaders stelt (Gemeente Helmond, 2006, p. 8). De Triple Helix samenwerking kent geen hiërarchie, waardoor geen van de partijen de formele macht heeft om te besluiten over het totaal. Het gaat om het bereiken van een optimale situatie tussen enerzijds de democratische borging (kaderstellende en controlerende taak van gemeenteraad) en anderzijds de dynamiek vanuit de markt (vraagarticulatie) waarbij ook het bedrijfsleven en het onderwijs invloed hebben op de te maken keuzes en de besteding van middelen (Gemeente Helmond, 2006, p. 8). Het Triple Helix model vraagt dus om een andere rol van de overheid. Een rol die moet passen in een nieuw dual bestel waar de gemeenten sturen op de budgetten en kaders (Gemeente Helmond, 2006, p. 8). Deze politieke dimensie komt terug in de theoretische concepten van Van Duivenboden en Thaens (in Brouwers et al., 2009, p. 8).

Volgens Pen en De Jong (persoonlijke communicatie, 1 juni, 2011) is er binnen de Brainport, dankzij de aanwezigheid van meerdere partijen, meer behoefte aan een duidelijke regisseur. Hierbij speelt, volgens hen, toch vooral de overheid een grote rol. Een coördinator voor het proces is goed, maar die moet eigenlijk niet van een van de drie sectoren zelf komen voor een evenwichtige Triple Helix. De complexiteit binnen de samenwerking blijft dus een belangrijk issue.

6.3 Overname traditionele rollen

De derde stap die gemaakt wordt binnen de rolverdeling is dat de drie soorten partijen naast hun eigen traditionele rollen, voortaan ook de rol van de andere sectoren vervullen. De betrokken actoren nemen dan elkaars activiteiten over, terwijl hun primaire activiteiten en eigen identiteit behouden blijven (Etzkowitz, 2008, p. 9). Deze evolutie wordt hieronder geanalyseerd bij de casus Brainport.

Wilthagen en Voogt (2010) komen met een interessante visie op dit punt. Volgens hun onderzoek naar Brainport moet het bedrijfsleven, volgens hen de 'probleemeigenaar', meer de leiding nemen in het samenwerkingsproces. Bedrijven hebben, door middel van strategische

toekomstvisies, een duidelijk plan voor ogen en ze zijn op de hoogte van bijbehorende condities. Hierdoor kunnen de bedrijven de meeste input leveren volgens de onderzoekers.

Van Leest (persoonlijke communicatie, 6 juni, 2011) merkt op dat het bedrijfsleven ook wel degelijk meer verantwoordelijkheden op zich neemt binnen Brainport. Met name op het domein van People neemt de rol van het bedrijfsleven toe. De bedrijven zien ook in dat de arbeidsmarkt, waar schaarste ontstaat, ook vooral een zaak is die de bedrijfssector aangaat en dat ze dat probleem moeten oplossen. Op een ander gebied, namelijk wegenbouw en infrastructuur, heeft een netwerk van bedrijven in de regio aangegeven het beheer en onderhoud A58 over te willen nemen. Dit behoort normaal gesproken tot het Basics domein, waar overheden vooral de dienst uitmaken. De bedrijven zijn er echter van overtuigd dat ze met hun kennis en expertise deze specifieke taak ook goed kunnen uitvoeren, mede door de bezuinigingen bij de overheid. Om de doelstellingen voor het jaar 2020 te kunnen behalen, nemen bedrijven in dit geval de verantwoordelijkheid om te investeren in de infrastructuur binnen de regio (E. van Leest, persoonlijke communicatie, 6 juni, 2011).

Thomas Voncken van SRE (persoonlijke communicatie, 22 juni, 2011) onderstreept dit verschijnsel. Met name vanwege de onvermijdelijke bezuinigingen bij overheden zien vooral de bedrijven in dat de overheid niet alles alleen kan financieren. De overheden moeten zorgen dat bedrijven en kennisinstellingen meer initiatief nemen en dat ze ook allemaal investeren in de regio Brainport. Een actieve betrokkenheid van met name de bedrijven is belangrijk voor een sterke commitment binnen de Triple Helix in Brainport.

De overheid moet echter oppassen dat ze niet teveel de rol van de ondernemer overnemen. Overheden functioneren en besturen op een totaal andere manier. Overheden zijn minder op de markt gericht (T. Voncken, persoonlijke communicatie, 22 juni, 2011). Dit wordt beaamt door De Jong (persoonlijke communicatie, 1 juni, 2011).

Voncken (persoonlijke communicatie, 22 juni, 2011) noemt tevens het feit dat overheden dankzij de Triple Helix samenwerking nauwer betrokken zijn met de economische ontwikkeling in de regio. Er is meer binding met andere partijen ontstaan.

Er blijkt momenteel een brede consensus te bestaan binnen Brainport over het uitgangspunt dat iedere sector zijn eigen rol moet aanhouden. Partijen willen soms zelfs nog teveel vasthouden aan de eigen gestelde doelstelling aldus Van Leest (persoonlijke communicatie, 6 juni, 2011). Ook volgens de theorie van Triple Helix (Etzkowitz, 2008, p. 9) moeten overheden, kennisinstellingen en bedrijven dominant zijn wat betreft hun eigen rol en faciliterend werken voor wat betreft de rol van anderen. De actoren nemen hierdoor elkaars activiteiten over, terwijl hun primaire activiteiten en afzonderlijke identiteit gehandhaafd blijft.

6.4 Rol overheid bij Brainport projecten

In deze paragraaf wordt een drietal Brainport projecten uit de praktijk geanalyseerd. Dit zijn de projecten 'Kenniswaik', 'Be_linked' en 'Health Innovation Programme'. Deze projecten kunnen de bovenstaande rolverdeling tussen de drie Triple Helix partijen in de praktijk verder verduidelijken. Deze projecten worden ook aan de hand van de drie kernelementen omtrent de rolverdeling geanalyseerd.

Project 'Kenniswaik'

Kenniswaik is een bekend project in Nederland. Vanuit de Nederlandse rijksoverheid werd een soort competitie opgezet, waarbij lokale overheden deelnamen, om de nationale breedband

infrastructuur (internet0 te verbeteren en om nieuwe ICT services te ontwikkelen. De regio Eindhoven won deze competitie, die uiteindelijk weinig resultaat opleverde (Brouwers et al., 2009, p. 14).

Het bleek dat de betrokken actoren zich volledig vasthielden aan de eigen traditionele rollen en waren de overheidspartijen dominant (Brouwers et al., 2009, p. 17). Er bleek geen goede samenwerking te zijn, waardoor het project weinig resultaten boekte.

Project 'Be_linked'

Be_linked was in feite een soort vervolg op het Kenniswijk project, wederom gebaseerd op ICT ontwikkelingen. Het project ontstond vanuit de regio Brainport Eindhoven in 2007 (Brouwers et al., 2009, p. 15).

Bij Be_linked was er duidelijk meer sprake van samenwerking dan bij het Kenniswijk project. Er was een duidelijke toenadering tussen actoren te zien, waarbij vooral het bedrijfsleven veel invloed kreeg (Brouwers et al., 2009, p. 17). De overheid zat hierdoor echter in een soort spagaat tussen een oud paradigma (een sturende rol) en een nieuw paradigma (facilitator en stimulator).

Project 'Health Innovation Programme'

Brainport Eindhoven kent een sterke focus op gezondheidszorg. Met het 'Health Innovation Programme' werd in 2007 gezocht naar innovatie op het gebied van de gezondheidszorg (Brouwers et al., 2009, p. 15).

Bij dit project werd het duidelijk dat de drie sectoren elkaars rollen overnamen, zonder de eigen traditionele rollen te vergeten. Ook de overheid kende hierbij verschillende rollen. Door faciliterend en financierend te werken zijn de overheden partners van de andere partijen geworden op vele terreinen (Brouwers et al., 2009, p. 19).

Uit de bovenstaande projecten komen de drie kernelementen van Etzkowitz (2008, p. 7) goed terug en het blijkt dat de rol van de overheid binnen Brainport regelmatig varieert. Bij drie verschillende cases kent de overheid soms drie verschillende rollen. Zo zijn de overheidsinstanties bij project Kenniswijk erg dominant, maar werken ze bij het Health Innovation Programme erg faciliterend en hebben ze een belangrijke financiële functie. De rol van de overheid blijkt dus zeer dynamisch te zijn, een van de kenmerken van interactie om innovatie te stimuleren. Een netwerk is dynamisch en onvoorspelbaar (De Bruijn et al., 2008, p.13).

6.5 Conclusie

In deze concluderende paragraaf zullen de gepresenteerde onderzoeksresultaten omtrent de rolverdeling binnen Brainport Eindhoven samengevat worden in een tabel (figuur 6.2, volgende pagina). Op basis van deze tabel kan de tweede deelvraag beantwoord worden:

Hoe ziet de rol van de overheid eruit binnen de rolverdeling van Brainport Eindhoven en in hoeverre is deze rol veranderd door de Triple Helix?

Rolverdeling (fases) Triple Helix	Overheden	Bedrijven en kennisinstellingen
<i>1. Traditionele rollen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Domeinen: <i>People</i> en <i>Basics</i> - Financiering - Geen dominante rol - Terughoudend - Coördinerend en sturend - Faciliterend 	<ul style="list-style-type: none"> - Domeinen: <i>Business</i> en <i>Technology</i> - Belangrijke rol bedrijven (m.n. Philips) - Inventief
<i>2. Toenadering</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Werken aan voorzieningen en infrastructuur - Democratische principes onder druk - 'New governance' - Sturen op de budgetten en kaders - Regisseur 	<ul style="list-style-type: none"> - Bedrijfsleven zoekt vooral toenadering met kennisinstellingen
<i>3. Overname rollen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Bezuinigingen - Ondernemend - Meer binding met andere actoren - Dynamische rol - Traditionele rol behouden 	<ul style="list-style-type: none"> - Bedrijven ('probleemeigenaar') nemen meer verantwoordelijkheid op de domeinen <i>People</i> en <i>Basisc</i> - Overname overheidstaken - Traditionele rol behouden

Figuur 6.2 Rolverdeling Triple Helix actoren Brainport.

Binnen de regio Brainport kan gesteld worden dat doel en aard van samenwerking de rolverdeling tussen partijen in sterke mate bepaalt. Zo heeft het feit dat Brainport een redelijk uitgebreide en brede agenda kent tot gevolg dat overheden verschillende karakters kennen. Op de domeinen *People* en *Basics* is de rol van de overheid 'traditioneel' groot en dominant. Deze domeinen vertonen namelijk grote gelijkenissen met de sectoren waarin overheden van nature al opereren. De overheid kan de randvoorwaarden stellen op het gebied van o.a. infrastructuur, scholing, cultuur en wonen. Maar ze moet zich op het gebied van *Technology* en *Business* meer terugtrekken, door vooral faciliterend te werken aan de randvoorwaarden waarmee bedrijven en kennisinstellingen kunnen werken. De overheid faciliteert hierbij volgens het governance-concept. Dit klopt volgens de theorieën omtrent de rolverdeling binnen het Triple Helix, die een prominentere rol voor de kennisinstellingen (universiteiten) wat betreft de innovatie veronderstellen. Overheden en het bedrijfsleven vervullen een prominente rol in de maatschappij. Elke actor kent wat dat betreft dus een prominente rol op de gebieden waar die partij over de meeste kennis en kunde beschikt. De overheid is wat dat betreft dus geen 'tussenpartij' gebleken.

De overheid neemt verder de gehele basisfinanciering van Brainport voor haar rekening. Bedrijven en kennisinstellingen leveren hun bijdrage meer in natura. De overheden blijken dus de grote financierders te zijn binnen Brainport, terwijl ze geen dominante rol kunnen en mogen aannemen. Het oude adagio 'wie betaalt, bepaalt' gaat dus in dit geval niet op voor de overheden binnen Brainport.

De overheden hebben in de regio echter nooit een echt dominante positie gekend. Het bedrijfsleven, met Philips als hoofdrolspeler, nam vroeger al een aantal publieke functies over, die normaal gesproken door overheden ingevuld dienden te worden. De overheden binnen de regio Eindhoven kennen dus, qua inhoud, van oudsher al een meer faciliterende rol, dan een echt dominante en bepalende rol. Doordat de overheid niet alles voorschrijft en zich juist meer terugtrekt in een faciliterende rol, wordt de koers sterk bepaald door bedrijven en

kennisinstellingen. Wel komen de overheidsinstanties tijdens de vergaderingen van Brainport dominant over op de andere partijen. De overheden hebben toch de neiging om leidend te zijn binnen het Stichtingsbestuur. De overheid speelt wel een grote rol als coördinator van het proces, wat negatief is voor een evenwichtige Triple Helix. De complexiteit binnen de samenwerking blijft dus een belangrijk issue.

De overheid neemt in deze dus meer de rol aan van coördinator, financierder en facilitator van processen dan dat zij echt de maatschappij stuurt, zoals reeds beschreven uit de theorie van Pierre en Guy Peters (in Hajer et al., 2004, p. 10).

Binnen de Brainport regio heeft een toenadering tussen actoren plaatsgevonden. Wederom komt hierbij vooral de rol van Philips terug. Door te investeren in een laboratorium, kreeg Philips nauwe banden met universiteiten en onderzoekers in de regio. Hieruit is bijvoorbeeld de High Tech Campus ontstaan. De overheid kan een bijdrage leveren door voorzieningen en infrastructuur aan te leveren. Het ontstaan van dit soort voorzieningen komt overeen met de theorie van Etzkowitz (2008, p. 7). Innovatie is het gevolg van samenwerking.

De samenwerking vraagt wel om extra aandacht voor de waarborging van democratische principes. De overheden begeven zich in een politieke omgeving, waarbij een gemeenteraad en uiteindelijk de burgers de kaders bepalen. Dit blijft een dilemma voor overheden, ook in de Brainport regio. Deze politieke dimensie komt terug in de theorie van Van Duivenboden en Thaens, die stellen dat de overheid klem zit tussen democratie en de samenwerking.

Binnen Brainport is het opvallend dat vooral het bedrijfsleven steeds meer verantwoordelijkheden op zich neemt. Met name op het domein van People en Basics, de traditionele domeinen van de overheid, neemt de rol van het bedrijfsleven toe. De overheden krijgen in deze tijden van bezuinigingen dus meer steun van het bedrijfsleven.

Er blijkt momenteel een brede consensus te bestaan binnen Brainport over het punt dat iedere sector zijn eigen rol moet aanhouden. Ook volgens de theorie van Triple Helix (Etzkowitz, 2008, p. 9) moeten overheden, kennisinstellingen en bedrijven dominant zijn wat betreft hun eigen rol en faciliterend werken voor wat betreft de rol van anderen.

Uit de praktijk blijkt dat de rol van de overheid varieert vaak binnen de Brainport projecten. Zo zijn de overheidsinstanties bij het ene project erg dominant, maar werken ze bij een ander project erg faciliterend en kennen ze een belangrijke financiële functie. De rol van de overheid blijkt dus zeer dynamisch en divers te zijn dankzij de Triple Helix samenwerking. Wel blijft de overheid haar typische coördinerende, faciliterende en financierende karakter behouden.

7. Conclusie

In dit hoofdstuk zullen conclusies getrokken worden om daarmee de gestelde doelstelling te bereiken. Dit gebeurt op basis van uiteenzettingen omtrent de werking van de Triple Helix samenwerking binnen de regio Brainport (§ 7.1) en de rol van de overheid daarin (§ 7.2). Verder zullen nog enkele persoonlijke aanbevelingen (§ 7.3) en een beknopte slotbeschouwing over het onderzoek (§ 7.4) gegeven worden.

In dit concluderende hoofdstuk zal, op basis van de twee analytische deelvragen, de centrale vraag (§ 1.5) beantwoord worden:

Op welke wijze functioneert de algemene samenwerking tussen overheden, bedrijven en kennisinstellingen binnen het Triple Helix model in Brainport Eindhoven en wat is hierbij de specifieke rol van de overheid?

7.1 Functioneren Triple Helix in Brainport

De kennisruimte ('knowledge space') binnen Brainport is goed afgebakend. Binnen Brainport Eindhoven zijn duidelijke keuzes gemaakt wat betreft de focus op een enkeling van kennissectoren. De regio wil zich onderscheiden op high-tech systemen en materialen, food & nutrition en life sciences & medische technologie. Opvallend is wel dat Brainport werkt aan de hand van vier beleidsdomeinen (People, Business, Technology en Basics), waardoor de agenda van het samenwerkingsverband behoorlijk wordt uitgebreid.

Om tot een sterk samenwerkingsverband te komen moet er sprake zijn van een goede 'consensus space'. Binnen Brainport zijn alle actoren, onder invloed van een steeds complexer wordende wereld, overtuigd van de voordelen van samenwerking. De Triple Helix wordt ervaren als een "unique selling point" en als een stevige basis onder de samenwerking (Gemeente Eindhoven, 2010, p. 6). Er zijn vijf contextuele factoren die daar aan hebben bijgedragen, namelijk: de economische crisis in de jaren negentig, het belang van internationale concurrentie, de samenwerkingscultuur in de regio, de aanwezigheid van Philips en het beleid van de Rijksoverheid. Met name de aanwezige cultuur om samen te werken in Brabant, het werken binnen een 'high-trust' model en de aanwezigheid van een wereldbedrijf als Philips worden als de sterktes van Brainport genoemd. De 'Brabantse' samenwerkingscultuur is echter wetenschappelijk lastig aan te tonen.

De huidige sense of urgency binnen Brainport is regelmatig een risicopunt. Bij de betrokken partijen moet meer bewustzijn ontstaan over de snelheid waarmee plannen ontwikkeld moeten worden. Alle partijen binnen Brainport kunnen elkaar helpen.

Een opvallend punt dat verschilt met het theoretisch perspectief is dat in Brainport de rol van en de leiding door individuele personen erg belangrijk is. De actoren binnen de Triple Helix kennen boegbeelden. Deze personen kunnen de visie van Brainport uitstralen naar een groter publiek.

Binnen Brainport komt het theoretische concept omtrent een apart Triple Helix instituut duidelijk terug, waardoor de 'innovation space' sterk is. Zo is er de Stichting Brainport, met vertegenwoordigers van alle actoren binnen de Triple Helix. Daarnaast kent vooral Brainport Development NV, een onafhankelijk en legitiem instituut, een sterk uitvoerend karakter. Brainport Development werkt als een intermediair of procesmanager tussen de overheden,

bedrijven en kennisinstellingen. Dit heeft vele positieve invloeden op de samenwerking tussen die sectoren. Brainport Development zorgt ervoor dat de verschillende doelstellingen van de sectoren vermengd worden en dat de samenwerkingsprocessen goed blijven verlopen. De regio Eindhoven krijgt met het instituut Brainport tevens een geheel unieke identiteit in Nederland.

7.2 De rol van de overheid

Binnen de regio Brainport kan gesteld worden dat de doel en de aard van samenwerking de rolverdeling tussen partijen in sterke mate bepaalt. Op de domeinen People en Basics bijvoorbeeld is de rol van de overheid groot en dominant. Deze domeinen vertonen namelijk grote gelijkenissen met de sectoren waarin overheden eigenlijk altijd al opereren. Maar zo moeten de overheden dan ook op het gebied van Technology en Business zich meer terugtrekken door vooral faciliterend te werken aan de randvoorwaarden waarmee bedrijven en kennisinstellingen kunnen werken. Elke actor kent wat dat betreft dus een prominente rol op de gebieden waar die partij traditioneel gezien over de meeste kennis en kunde beschikt.

De overheden blijken de grote financierders te zijn binnen Brainport, dit terwijl ze geen dominante rol kunnen en mogen aannemen, Het oude adagio 'wie betaalt, bepaalt' gaat niet op voor de overheden binnen Brainport. Vanuit historisch perspectief hebben de overheden in de regio echter nooit een echt dominante positie gekend. Het bedrijfsleven, met Philips als hoofdrolspeler, nam vroeger al een aantal publieke functies over, die normaal gesproken door overheden afgehandeld dienen te worden.

Doordat de overheid niet alles voorschrijft en zich juist meer terugtrekt in een faciliterende rol, wordt de koers sterk bepaalt door bedrijven en kennisinstellingen. Wel komen de overheidsinstanties tijdens de vergaderingen van Brainport dominant over op de andere partijen. De overheid speelt dan een grote rol als coördinator van het proces.

De overheid neemt dus eerder de rol aan van coördinator, financierder en facilitator van processen, dan dat zij echt de maatschappij stuurt.

Binnen de Brainport regio heeft een toenadering tussen actoren plaatsgevonden. Wederom komt hierbij vooral de belangrijke rol van Philips terug. Hieruit is bijvoorbeeld de High Tech Campus ontstaan. De overheid kan een bijdrage leveren door voorzieningen en infrastructuur te leveren.

De samenwerking vraagt wel om extra aandacht voor de waarborging van democratische principes. De overheid zit in feite knel tussen de democratie en de realiteit van de dag, doordat met gemeenschapsgeld bepaalde doelen van meerdere partijen behaald dienen te worden. De overheden komen dankzij de Triple Helix wel dichterbij de markt en de maatschappij te staan.

Opvallend is dat binnen Brainport vooral het bedrijfsleven meer verantwoordelijkheden op zich neemt. Hiermee worden vooral de overheden ondersteund (op de domeinen People en Basics) in tijden van overheidsbezuinigingen.

Er blijkt momenteel een brede consensus te bestaan binnen Brainport over het feit dat iedere sector zijn eigen rol moet aanhouden. Overheden, kennisinstellingen en bedrijven moeten volgens de theorie dominant zijn wat betreft hun eigen rol en faciliterend werken wat betreft de rol van anderen. Er is meer binding met andere partijen ontstaan.

De rol van de overheidsinstellingen binnen Brainport blijkt niet statisch, maar juist zeer dynamisch te zijn. De rol van de overheid varieert dus met regelmaat binnen Brainport.

7.3 Aanbevelingen

Uit het onderzoek blijkt dat tijdens de samenwerking er zich toch regelmatig problemen voordoen. Het samenwerkingsverband Brainport worstelt bijvoorbeeld met democratische principes als legimitatie en verantwoording. De andere partijen moeten in het vervolg beter rekening houden met het feit dat overheden handelen met gemeenschapsgeld.

De zogenaamde typische 'Brabantse' samenwerkingscultuur werd geroemd door velen. Echter blijft de wetenschappelijke onderbouwing daarvan blijft onderbelicht. Het verdient aanbeveling om hier meer onderzoek naar te doen, zodat deze argumentatie sterker is en om deze kracht nog meer te benutten.

Tevens lijkt de theorie van Triple Helix samenwerking een goed alternatief voor vele Nederlandse regio's en dan niet alleen op het gebied van regionale economische ontwikkeling. Aangezien het regionale schaalniveau in Nederland steeds meer de overhand krijgt, kunnen dergelijke samenwerkingsverbanden met bedrijven en kennisinstellingen een regio behoorlijk stimuleren en verder ontwikkelen. De Triple Helix kan ook een optie zijn tijdens de huidige overheidsbezuinigingen in Nederland.

Brainport blijkt een zeer bijzondere regio te zijn. De samenwerking via Triple Helix is uniek en moet daarom gekoesterd worden.

7.4 Slotbeschouwing

7.4.1 Reflectie resultaten

Een theorie of model blijft vaak vrij abstract, waardoor het in de praktijk behoorlijk anders kan uitpakken. In de Brainport komen kennisinstellingen, bedrijven en overheden samen om kennis, ervaring en inzet te kunnen bundelen. Toch komen de theoretische concepten goed overeen met de casus. Het koppelen van theorie aan empirie is goed verlopen.

Tijdens het onderzoek stuitte ik zeer regelmatig op begrippen als (de typische 'Brabantse') *betrokkenheid, saamhorigheid, gezelligheid, gemoedelijkheid, vertrouwen, enthousiasme* en *toewijding*. Met deze begrippen had ik soms wat moeite. De regio Zuidoost-Brabant blijkt een regio te zijn waar carnaval, samenwerking en innovatie hand in hand blijken te gaan. Ik snapte de redenering goed, maar ik vond het moeilijk om dit wetenschappelijk aan te kunnen tonen. Ik ben het dan ook niet geheel mee eens dat dit als een gefundeerde factor voor goede samenwerking werd gezien door vele mensen.

Over de uitkomsten van het onderzoek ben ik tevreden, al vond ik ze persoonlijk niet heel verrassend. Vooraf had ik bepaalde verwachtingen en deze bleken ook redelijk goed te kloppen. Bij de overheid had ik bijvoorbeeld een faciliterende en financierende rol verwacht. Ik heb echter geen moment een vooringenomen ('biased') positie ingenomen ten aanzien van het onderzoek, iets wat naar mijn mening heel belangrijk is bij wetenschappelijk onderzoek. Ook probeerde ik documentatie vanuit Brainport zelf objectief te benaderen. Ik heb daarnaast ook zoveel mogelijk onafhankelijke bronnen en vakkundige respondenten geprobeerd te raadplegen.

7.4.2 Reflectie onderzoek

Onderzoeksopzet

De onderzoeksopzet bleek zeer belangrijk en complex. Het werken met een conceptueel model was nieuw en ook op het gebied van methodologie en operationalisatie heb ik veel geleerd.

Ik heb bij het schrijven van de tweede beoordelingsversie veel aandacht geschonken aan de onderzoeksopzet en ik ben ervan overtuigd dat ik hiermee flinke stappen heb gezet.

Onderzoeksmateriaal

Literatuur over het Triple Helix concept was voldoende aanwezig, alleen was deze literatuur nooit heel diepgaand. De Triple Helix kan niet echt beschouwd worden als een volwaardige theorie, maar meer als een concept of model. Hierdoor was het opstellen van een sterk conceptueel model erg lastig, aangezien de literatuur nooit verder kwam dan de bekende figuur met drie bollen (zie figuur 2.1.3). De theoretische basiselementen zijn gebruikt voor de analyse.

Het verzamelen van onderzoeksmateriaal over de casus verliep voorspoedig. Het onderwerp stond namelijk erg in de belangstelling en er was veel informatie over te vinden.

Contact opnemen met eventuele respondenten voor interviews was daarentegen een stuk lastiger. Brainport is een bestuurlijke regio met daarin veelal burgemeesters en directeuren van grote bedrijven als de echte 'key stakeholders'. Hierdoor was het moeilijk om prominente respondenten te vinden en te benaderen. Het is niet eenvoudig de mensen te spreken die echt binnen Brainport actief zijn. Van de betrokken partijen heb ik echter ook wel de standpunten vanuit de literatuur kunnen terughalen.

Ik ben zeker tevreden over de gehouden interviews. Ik heb naar mijn mening geschikte en vakkundige personen benaderd. De gesprekken verliepen goed. De uitkomsten van deze vraaggesprekken leidden vaak tot herkenning vanuit eerder (literatuur)onderzoek.

Proces

Het onderzoek zelf is vrij soepel verlopen. Doordat ik het uitgebreide onderzoek zelf 'from scratch' heb uitgevoerd, heeft het veel tijd en moeite gekost. Met name de beginfase van het onderzoek (Voorbereiding Bachelorthesis) was pittig.

Helaas werd de eerste versie van de thesis als onvoldoende beoordeeld. Met name de methodologie, het theoretisch kader en de operationalisatie daarvan moesten verbeterd worden. In de zomervakantie is daar veel tijd aan besteed.

Ik vond het thema, samenwerkingsprocessen bij regionale economische ontwikkeling, zeer interessant. Het onderzoek is in zijn geheel ontstaan vanuit de interesse omtrent regionale ontwikkeling, waardoor de ruimtelijke- en het planningaspecten misschien wat minder aandacht hebben gekregen in het verdere onderzoek. Als aankomend planoloog ben ik verder geïnteresseerd in verschillende vormen van besturen en besluitvorming. Vandaar dat deze thesis ook vele raakvlakken kent met bestuurskunde. In de masterfase van mijn studie Planologie wil ik de planningkant meer terug laten komen, door me specifiek te richten op regionale (strategische) ruimtelijke planning. Zo kreeg ik al een zeer interessant boekje van interviewrespondent Edgar van Leest mee, over de ruimtelijke plannen van de Brainport regio, genaamd 'Building Brainport'. Naar mijn mening liggen in de toekomst vele uitdagingen en kansen te wachten op het regionale schaalniveau.

Literatuurlijst

- Brainport Development. (n.d.). *Succes door samenwerking*. Vinddatum 11 april 2011, op http://www.brainport.nl/algemeen/succes_door_samenwerking
- Brainport Development. (2010). *Economisch succes dankzij samenwerking*. Eindhoven: Brainport Development.
- Brainport Development. (2011, 16 februari). *Brainport 2020: Zuidoost-Nederland zorgt voor stijging Bruto Nationaal Product met zo'n 40 miljard*. Vinddatum 12 april 2011, op <http://www.brainportdevelopment.nl/nl/nieuws/brainport-2020-zuidoost-nederland-zorgt-voor-stijging-bruto-nationaal-product-met-zon-40-miljard/>
- Brainport Eindhoven. (2004). *Brainport Eindhoven, 'Crossing borders, moving frontiers'*. Eindhoven: Brainport Eindhoven.
- Brouwers, J., Van Duivenboden, H., & Thaens, M. (2009). *The Triple Helix Triangle: Stimulating ICT-driven Innovation at Regional Level*. Malta: Conference of EGPA.
- Cursor. (2011, 7 april). *"Vanzelfsprekendheid samenwerking maakt regio intelligent"*. Vinddatum 17 mei 2011, op <http://web.tue.nl/cursor/internet/jaargang53/cursor23/nieuws/index.php?page=n10>
- De Bruijn, T. (2008). Samenwerken in beleidsnetwerken. In A. Hoogerwerf & M. Herweijer (Ed.), *Overheidsbeleid. Een inleiding in de beleidswetenschap* (pp. 299-318). Achtste druk. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- De Bruijn, H., Ten Heuvelhof, E. & In 't Veld, R. (2008). *Procesmanagement; over procesontwerp en besluitvorming*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Delfmann, H., Koster, S., & Pellenbarg, P. (2009). *Kenniscirculatie in de regio: de rol van het hbo. Relaties met het bedrijfsleven en ondernemerschap*. Groningen: Nicis Institute.
- Duurzaam Hoger Onderwijs. (2009). *Presentatie drs. Elies Lemkes-Straver* [video file]. Vinddatum 10 juni 2011, op <http://vimeo.com/7941496>
- Etzkowitz, H. (2008). *The Triple Helix. University-Industry-Government Innovation in Action*. Routledge: New York & London.
- Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (2000). The dynamics of innovation: from National Systems and "Mode 2" to a Triple Helix of university-industry-government relations. *Research Policy*, 29(2), pp. 109-123.
- European Commission. (2011). *Europe 2020*. Vinddatum 30 maart 2011, op http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

Fernández-Maldonado, A.M., & Romein, A. (2010). The role of organisational capacity and knowledge-based development: the reinvention of Eindhoven. *International Journal of Knowledge-Based Development*, 1(1), pp. 79–96.

Flick, U. (2009). *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage.

Gemeente Eindhoven. (n.d.). *Brainport*. Vinddatum 12 april 2011, op <http://www.eindhoven.nl/ondernemersplein/brainport-1.htm>

Gemeente Eindhoven. (2010). *Evaluatie bestuurlijk programma Brainport voor de Gemeente Eindhoven*. Eindhoven: Gemeente Eindhoven.

Gemeente Eindhoven. (2011). *Raadsvoorstel Herijking beleid stedenbanden en mondiale bewustwording*. Eindhoven: Gemeente Eindhoven.

Gemeente Helmond. (2006). *Helmondse Brainportagenda*. Helmond: Gemeente Helmond.

Gemeente Helmond. (2009). *Krachtenbundeling Brainport Operations BV – NV REDE*. Helmond: Gemeente Helmond.

Hajer, M., Van Tatenhove, J., & Laurent, C. (2004). *Nieuwe vormen van governance, een essay over nieuwe vormen van bestuur met een empirische uitwerking naar de domeinen van voedselveiligheid en gebiedsgericht beleid*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Jerome, L.W., & Jordan, P. (2006). *Building an Institute for Triple-Helix Research Innovation*. Honolulu: University of Hawaii.

Pike, A., Rodríguez-Pose, A., & Tomaney, J. (2006). *Local and Regional Development*. London: Routledge.

Renders, N. (2011, 3 juni). *Eindhoven slimste regio ter wereld*. Vinddatum 3 juni, op <http://www.omroepbrabant.nl/?news/156211482/Eindhoven+slimste+regio+ter+wereld.asp>

Resource Analysis, & SEO. (2003). *Vergelijking Afwegings- en Waarderingsmethoden voor waterbeheersprojecten*. Den Haag: Ministerie van Verkeer en Waterstaat.

Rutten, R. (2007, 30 juni). Samenwerken en leuke dingen doen: Kleine bedrijven die de koppen bij elkaar steken, stuwen een regio tot grote hoogten. *Friesch Dagblad*. Vinddatum 27 februari, op: <http://www.frieschdagblad.nl/index.asp?artID=34796>

Samenwerkingsverband Regio Eindhoven. (2009). *Building Brainport: Spatial Programme Brainport*. Eindhoven: SRE.

Schaminée, A. (2006). *Verslag CoP Brussel*. Nirov. Vinddatum 17 mei 2011, op <http://www.nirov.nl/Upload/media/programmas/vanstadnaarregio/VerslagCoPBrussel.pdf>

Smeltink-Mensen, A. & Sjauw-Koen-Fa, A. (2009). *MKB vóór en dóór Brainport Eindhoven*. Utrecht: Rabobank.

Smeulders, P. (2010). *Klaar voor de toekomst? Overheden in een geïnstitutionaliseerd samenwerkingsverband met kennisinstellingen en bedrijfsleven*. Eindhoven: Brainport Development NV.

Stichting Brainport. (n.d.). *Stichting Brainport*. Vinddatum 12 april 2011, op http://archieff.brainport.nl/Brainport_C01/default.asp?comid=32&modid=2121&itemid=0&time=6110

Stichting Brainport. (2005). *Brainport Navigator 2013. Lissabon voorbij!* Eindhoven: Drukkerij Jeme.

Stichting Brainport. (2008). *Brainport En Route*. Eindhoven: Stichting Brainport.

Van der Heijde, W., & Houtsma, W.H. (2006). Van territoriale cohesie naar innovatieve stedelijke netwerken: Ruimtelijke implicaties van de Lissabon- en Gothenburgstrategie. In L. Janssen-Jansen & B. Waterhout (Eds.) *Grenzeloze Ruimte. Regionale gebiedsgerichte ontwikkelingsplanologie in Europees perspectief*. (pp. 121-135). Den Haag: Sdu Uitgevers.

Van den Berg, L., Van der Meer, J., Otgaar, A.H.J., & Speller, C.J.M. (2006). *Empowering metropolitan regions through new forms of cooperation; New perspectives on metropolitan governance*. Rotterdam: EURICUR.

Van Drunen, M. (2007). *Samen werken aan succes? De praktische werking van de Triple Helix binnen Brainport*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Van Hooff, G. (2008, 13 oktober). 21. 'Brainport', de toekomst - Duurzame bedrijvigheid en bestendige welvaart voor de regio. Vinddatum 8 mei 2011, op <http://www.ed.nl/dossierarchieff/canonvaneindhoven/3838834/21-Brainport-de-toekomst--Duurzame-bedrijvigheid-en-bestendige-welvaart-voor-de-regio.ece>

Verschuren, P., & Doorewaard, H. (2007). *Het ontwerpen van een onderzoek*. Den Haag: Uitgeverij Lemma.

Wilthagen, T., & Voogt, R. (2010). Why European regions need a triple helix for innovation. *Europe's World*. Vinddatum 17 mei, op http://www.europesworld.org/NewEnglish/Home_old/PartnerPosts/tabid/671/PostID/2132/language/en-US/Default.aspx

Yin, R. (2003). *Case study research: design and methods*. London: Sage.

Bijlagen

Bijlage 1: Respondentenlijst interviews

De Jong, D. (01-06-2011). Consultant bij Brandaris Placemaking.

Pen, M. (01-06-2011). Senior consultant bij Berenschot (management adviesbureau).

Van Leest, E. (06-06-2011). Sectormanager Strategie bij Brainport Development NV (voorheen Manager Overheidsrelaties bij Stichting Brainport).

Voncken, T. (22-06-2011). Programma coördinator Economie (projecten: Brainport, Brainport 2020, ELAT, Pieken in de Delta) bij Samenwerkingsverband Regio Eindhoven.

Bijlagen

Bijlage 2: Interviewguide Edgar van Leest

Interviewpartner

Naam: dhr. Edgar van Leest
Functie: Sectormanager Strategie bij Brainport Development NV
(voorheen: Adviseur sociaal-economische zaken Regio Eindhoven,
en Manager Overheidsrelaties bij Stichting Brainport)
Onderwerp: Triple Helix samenwerking Brainport Eindhoven
Datum: maandag 6 juni 2011, 13.30 uur
Locatie: Kantoor Emmasingel 11 te Eindhoven

Doel onderzoek en interview

De regio Brainport Eindhoven heeft als doelstelling om, met een duurzame economische en maatschappelijke ontwikkeling, een toptechnologie (kennis)regio van wereldformaat te worden. Onlangs won de regio nog een prijs als 'slimste regio ter wereld'. Brainport is het gevolg van een intensieve samenwerking tussen drie verschillende sectoren: overheden, bedrijfsleven en kennisinstellingen. Deze zogenaamde 'Triple Helix' zou bijdragen aan het succes van de regio. Dit onderzoek wil deze Triple Helix binnen Brainport analyseren met de volgende hoofd- en deelvragen*:

*NB. Hoofd- en deelvragen tijdens eerder onderzoek (1^e beoordelingsversie, juni 2011).

Centrale vraag onderzoek:*

Op welke wijze wordt er samengewerkt tussen overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen binnen het Triple Helix model in Brainport Eindhoven en wat is de specifieke rol van de overheid hierin?

Deelvragen onderzoek:*

Uit de bovenstaande hoofdvraag volgt een viertal deelvragen, die elk een deelaspect van de hoofdvraag bevatten.

1. Wat houdt de Triple Helix samenwerking in en wat zijn de kenmerken hiervan? (*theoretische deelvraag*)
2. Wat is het karakter van de regio Eindhoven en wat houdt het concept Brainport in? (*contextuele deelvraag*)
3. Op welke wijze functioneert de samenwerking tussen de verschillende actoren binnen Brainport Eindhoven volgens het Triple Helix model? (*analytische deelvraag functioneren*)
4. Hoe ziet de positie van de overheid eruit binnen de rolverdeling van de Triple Helix in Brainport Eindhoven? (*analytische deelvraag rolverdeling*)

Het, op de bovenstaande zaken gebaseerde, interview focust zich op twee hoofdzaken uit de praktijk, namelijk op de algemene samenwerking binnen (deelvraag 3) en de rolverdeling daarbij, met een specifieke focus op de rol van de overheid (deelvraag 4). Bij het interview zal dezelfde structuur als uit het onderzoek worden gehanteerd.

Interviewmethode

Over de Triple Helix samenwerking, in het algemeen en in het geval van Brainport, weet de interviewer/onderzoeker al redelijk veel. De interviewer doet namelijk zelf onderzoek naar dat onderwerp. Hierdoor is er gekozen voor een 'semi-gestandaardiseerde' interviewmethode.

Deze interviewmethode is namelijk uitermate geschikt bij het toetsen van bestaande kennis. Bij deze methode speelt 'subjectieve theorie' een rol. Dit houdt in dat de interviewer voorafgaand aan het interview al de nodige kennis over het onderwerp in huis heeft. Hij of zij is nog geen expert, maar diegene kent wel de basis. Deze kennis kan gebruikt worden voor, tijdens en na het interview. Een semi-gestandaardiseerd interview kent een stevige structuur en opbouw, met vooral vragen die gebaseerd zijn op theorieën of hypothesen (Flick, 2009, p. 157).

Bron:

Flick, U. (2009). *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage.

Interviewleidraad

Introductie

- Felicitatie met titel 'Brainport slimste regio ter wereld' (verkiezing ICF Award 3-6-11)
- Voorstellen student RU Nijmegen
- Inhoud en opzet van het onderzoek (doel- en vraagstelling).
- Vragen of interview opgenomen mag worden (voice recorder).

Algemeen

1. Hoe zou u het concept Brainport en haar doelstelling kunnen omschrijven?
2. Wat zijn de taken van de Stichting Brainport en van Brainport Development?
3. Hoe zou u het concept van de Triple Helix samenwerking willen omschrijven?
4. In welke mate speelt de Triple Helix een rol bij het behalen van de doelstellingen van Brainport?

Functioneren samenwerking

5. Binnen Brainport Development vertegenwoordigt u het gehele 'ecosysteem'. Heeft u binnen Brainport het idee dat verantwoordelijkheden onderling goed verdeeld zijn tussen de verschillende sectoren?
6. Hoe zien de verhoudingen eruit binnen Brainport? Zijn bepaalde partijen dominant?
7. Welke dilemma's komt u verder tegen bij de samenwerking?
8. In welke mate vinden alle actoren de Triple Helix samenwerking wenselijk? Zien alle actoren de meerwaarde van samenwerking in?

9. Binnen welke sectoren wordt er samengewerkt binnen Brainport?

- Alleen High-tech en High-touch?

10. In welke mate versterkt het concept 'Brainport' de samenwerking? Met andere woorden, was de samenwerking zonder de Stichting Brainport en Brainport Development net zo sterk?

Rolverdeling

11. Hoe zou u, op het eerste gezicht, de rol van het bedrijfsleven kunnen omschrijven?

- bijvoorbeeld domein: Business?

12. Hoe zou u, op het eerste gezicht, de rol van de kennisinstellingen binnen Brainport kunnen omschrijven?

- bijvoorbeeld domein: Technology?

13. Hoe zou u, op het eerste gezicht, de rol van de overheden (gemeenten) binnen Brainport kunnen omschrijven?

- bijvoorbeeld domeinen: People en Basics?

- financierende en faciliterende rol?

14. Ziet u hierin nog verbeterpunten, met name wat betreft de rol van de overheden?

15. In welke mate is het Rijk betrokken bij Brainport? In welke mate is Brainport afhankelijk van (financiering van) de Rijksoverheid?

Conclusie/afsluiting

16. Waar zit volgens u de echte kracht achter het Brainport concept? Wat zijn de succesfactoren voor een goede Triple Helix? Waar ziet u echter nog verbeterpunten?

- bijvoorbeeld kracht: 'culturele' component Brabant?

- bijvoorbeeld verbeterpunten: financiering?

17. Wat is uw eigen houding ten opzichte van de Triple Helix in Brainport?

- Tips en suggesties (interviewpartners voor de visie van de overheden)?

- Hartelijk dank voor dit interview.

Bijlagen

Bijlage 3: Overzicht samenstelling bestuur Stichting Brainport

1. Overheden

- Dhr. R. van Gijzel, burgemeester Gemeente Eindhoven (voorzitter Stichting Brainport)
- Dhr. drs. A.A.M. Jacobs, burgemeester Gemeente Helmond
- Dhr. drs. J.M.L.N. Mikkers, burgemeester Gemeente Veldhoven
- Dhr. drs. P.J.J.M. Swinkels, voorzitter Algemeen Bestuur BZW
- Dhr. mr. H.C.R.M. de Wijkerslooth, portefeuillehouder Sociaal-Economische Zaken (inclusief Brainport) en Breedband

Raad van Commissarissen

- Dhr. Th. Maas, vertegenwoordiger overheden

2. Bedrijfsleven

- Dhr. drs. H.J.G. Hendriks, voorzitter directie Philips Electronics Nederland BV (plaatsvervangend voorzitter Stichting Brainport)
- Dhr. drs. A.L.M. Nelissen, voorzitter Kamer van Koophandel Brabant (secretaris Stichting Brainport)
- Dhr. ing. W.G.S.M. van der Leegte, directievoorzitter VDL Groep

Raad van Commissarissen

- Dhr. J. F. Sisterman, vertegenwoordiger bedrijfsleven (voorzitter RvC)

3. Kennis- en onderwijsinstellingen

- Dhr. dr. ir. A.J.H.M. Peels, voorzitter College van Bestuur Technische Universiteit Eindhoven (penningmeester Stichting Brainport)
- Dhr. drs. C.A.M. Tetteroo, voorzitter College van Bestuur ROC Eindhoven
- Dhr. mr. M.J.G. Wintels, voorzitter Raad van Bestuur Fontys Hogescholen
- Dhr. H.M.C.M. van Oorscot, voorzitter College van Bestuur Universiteit van Tilburg

Raad van Commissarissen

- Dhr. prof. dr. ig. M.C.D.P. Weggeman, vertegenwoordiger kennisinstellingen